

चांदोबा

ऑगस्ट १९८५

चांदोबातील नवलई



चंद्रावर आणजे काय घडवता पाहू लहान का ?

चंद्र पृथ्वीपासून खितका दूर आहे. तितक्या दूर असतिल्या चंद्रावरच्या दृष्यभूषणाचे प्रकाशाचे खोचमं यत्राण पाहू लहान का ? खगोल शास्त्रज्ञ असे सांगतात की १९९३ पर्यंत हे शक्य होईल ! कॉस्मोनिमिया टीव्ही खरीदून शास्त्रज्ञ ह्या कार्याच्या हेतूने कामोभार पर्वसावर एक थिमिष्ट तऱ्हेची बुध्दिश गवार करीत आहेत. ह्या बुध्दिशानुस पाहिले मसताना शारा जाऊ क रोड मधी पृथ्वीच्या वस्तूचे पृथ्वी बाहेरले खोचमं आपण पाहू शक !

तिमिबलाचे संगीत प्रेम

बालाभला बाण साठवत रक्तच्या सपुत्री प्रदेशात काही ठिकाणी राणी मोठ्ठ्यामुळे यमळ उमळ एक हजार तिमिबल (मन्त्र पाले) अबद्धन पावले होते. योन्निष्ट मोक्षा व्हावे एक बाळवाचा शोधना त्यावेळेस हे यडकलेले माझे पात्ररुन जाऊन तेथून बाहेर पडू शकले नाहीत. परंतु अनेक प्रयत्न करून शेवटी प्रेम संगीत ऐकवल्याने ते तिमिबल त्या काळव्यातून बाहेर पडले. बाणि सपुत्राच्या पाण्यात निघून गेले.



ग्रहांतर वासिवाचे स्थापन

ग्रहांतरात झालेले कोणीही पृथ्वीवर कोडे उतरली ? बळग-नियो बाजकेन आल्वा नावाच्या एका प्रतिष्ठीत व्यक्तीचा असा विचार आहे की, हे लोक वैविध्यकल तयारपासून ऐंभी मंस दूर स्थित अवलनेला ओरिएण्टल पर्यतावर उतरतील त्यामुळे ते ते त्यांचे स्थापन करण्याकरीता एक विमान तयार करण्याचा प्रयत्न चालू आहे.



तुम्हांला माहीत आहे का ?

१. पृथ्वीचा किती बागाचा प्रदेश जलमय आहे ?
२. शुभनिच्या जवळचा ग्रह कोणता आहे ?
३. ग्रहांमधील सर्वात चंद्र ग्रह कोणता ?
४. ग्रहांमधील सर्वात मोठा ग्रह कोणता ?
५. पृथ्वीचा व्यास किती आहे ?

(उत्तरे पान ६४ वर पहावीत)



कुंदनची बुद्धिमत्ता

विजयपुरीचा राजा चंद्रसेन अंतपुरात राणी वरीवर राजकुमाराच्या शिक्षणा-बद्दल काही विचार विनिमय करीत होता. त्यावेळेस कसा कोण जाणे पण एक काकळा शवाक्षामधून अंतपुरात आला. तो पहाडाच तबडतोब दासदासीने त्याला बाहेर हाकलवले परंतु त्या कावळ्याला पहाता क्षणी राजाच्या मनात एक विचित्र विचार आला.

त्याने मध्याना बोळावणे थाठविले व म्हटले- "मला आरल्या राज्यात जितके कावळे आहेत त्यांची बरोबर संख्या सांगण्याला आम्ही सर्वोत्तम वडीस वेळ. परंतु जो कोणी बरोबर सांगणार नाही त्याला वीस फटके मारले जातील. तेव्हा अशा प्रकारची सावांश स्वंधी रावे व शहरे व लहान लहान खेडी पालवी पिटवा. व माझ्या भेटीस येण्यास कळवा. मंथ्याने राजाचा हुकूम घेऊन तशी

स्वंधी पिटवीली. एक बाठवडा लोटला. परंतु राजाच्या त्या प्रश्नाचे बरोबर उत्तर देण्यास कोणीही पुढे आला नाही. सर्वांना एक प्रकारची मोती वाटत होती.

कुंदन नावाचा एक तरुण आपले शिक्षण संपवून नोकरीच्या शोधास राजधानीला आला होता. त्याने ती विचित्र गोष्ट ऐकली. त्याला आश्चर्याबरोबर राजा चंद्रसेनच्या राज्यकारभाराविषयी एक शंका उत्पन्न झाली.

त्याने राजाची भेट घेण्याची इच्छा दर्शविली व राजदरबारात प्रवेश करून राजाला प्रणाम करीत म्हटले- "महाराज, मी दिकलेला पण एक वेकार माणूस आहे. नोकरीच्या शोका करीता मी अमेक रावे व शहरे व लहान लहान खेडी पालवी पिटवा. व माझ्या भेटीस येण्यास कळवा. मंथ्याने राजाचा हुकूम घेऊन तशी

जर्मन आहे



कोकीळ हे सुद्धा किती संस्थेने आदर. हे मी निःसंकीच सांगू शकतो. त्याची सुद्धा बरीच माहुरीत मला आहे. परंतु पुढाची संस्था मात्र सांगू शकत नाही कारण ते निवासीच आहेत.

कुंदनने बोलणे ऐकून राजाला हसू आले. राजा म्हणाला—“तुझे म्हणणे जर खरे असेल तर, तुझे पक्ष्यांच्या बाबतीतील ज्ञान अग्राच प्रशंसनीय आहे म्हणावयाचे. परंतु एका विशिष्ट खास गोष्टीकरीता मला फक्त राज्यातील कावळ्यांचीच संस्था किती आहे हे पाहूजे आहे.

“मी त्याची संख्या सुद्धा सांगू शकतो, महाराज!” कुंदनने उत्तर देत म्हटले.

“पण एक लक्षात ठेव जर बरोबर संख्या सांगितली नाहीतर वीस कोरड्या चामार मिळेल.” राजाने आठवण करून देत म्हटले.

“होय, महाराज! ह्या गोष्टीचे मला स्मरण आहे. आमच्या विजयपुरी राज्यात ह्या सगळी कावळ्यांची संख्या तीन लाख वीस हजार आहे!” कुंदन म्हणाला.

“असे आहे काय! परंतु कृ. जी संस्था सांगतोस ती बरोबर आहे का पुन आहे. ह्याचा ओघ मला आता काढला पाहिजे. ह्याकरीता मी सर्वेक शहरातून व शहरातून शिपायी पाठवून तेथील अधिकाऱ्यांना निरोप पाठवितो. ते आपापल्या ठिकाणच्या कावळ्यांची मोठणी करून मला येऊन सांगितो.” राजा म्हणाला.

“महाराज, मी सांगितले आहे की, ह्या क्षणासाठी आपल्या राज्यात कावळ्यांची संख्या तीन लाख वीस हजार आहे. परंतु आपल्या अधिकाऱ्यांकरवी त्यांची मोठणी केलीत तर त्या वेळी मोलणीबन्धे खंडा फार करक पत्रांची अवस्था आहे. कारण कावळे म्हणजे एक स्वेच्छा प्राणी आहे त्यांना तर देश-प्रेम ह्या मानना तर नमतातच त्यातूनही देशाच्या सोयी नव्हत किधीत सुद्धा माग नसतो. त्यामुळे

ते केव्हाही इकडून तिकडे वळून जातील व शेजारच्या राज्यातील कावळ्यांची संख्या वाढेल. तसे झाले नाही तरी आपल्या राज्यातील कावळे शेजारच्या राज्यात जातील तर संस्था कमी होईल त्यामुळे ह्या कमी जास्त होण्याच्या कारणाकरीता कावळ्यांचा विभेदार मी रहाणार नाही.” कुंदनने स्पष्ट सांगितले.

कुंदनच्या चाणाक्ष बुद्धीचे सवें दरबारातील लोकांनी हवेनादाने कोतुक केले. त्या लोकांना समजले की, राजाच्या ह्या व्यक्ती प्रयत्नावर कुंदनने अप्रत्यक्ष कसा आक्षेप केला. राजा स्वतः कुंदनचे उत्तर ऐकून संतुष्ट झाला व म्हणाला—“सांग, कोणत्या तऱ्हेचे वडील हवे?”

कुंदन क्षणभर विचार करीत म्हणाला— “महाराज, मला क्षमा करा. आपल्याला नेहमी प्रजेच्या बळीबळवणीचा विचार करून त्यांना उपयांची पद्धतीत अशी कार्ये केली पाहिजेत. परंतु आपण आपला अमुल्य वेळ निरर्थक प्रश्न व समाधान ह्याकरीता फुकट घालविणे बरोबर नाही. आपल्या राज्यातील प्रजा काही ठिकाणी पाण्या शिवाय वस्तू हातळी आहे. काही पुराच्या हानीमुळे नुकसान सहन करीत आहे तेव्हा आपण त्या सवें खुबीचा सारासार विचार करून ह्याचा फायदेतरी उपाय काढण्याचा मार्ग शोधा. अशा परिस्थितीत मी बंदार राहू शकणार नाही. हाच माझ्या करीता



आण विकेला पुरस्कार राहीन. ही गोष्ट ऐकून राजा बस्यत खुष झाला व म्हणाला-“कुंदन, मी तुला माझ्या मुख्य बत्लागाराच्या रूपाने नेमतो. तू म्हणालास की तू राज्याचे भ्रमण केलेले आहेस. त्यामुळे तुला आता ह्याकधी ही गोष्ट माहीत नसावयास शकते की, प्रजेला कोणत्या गोष्टीची आता आवश्यकता आहे. सांग, तुझे काय म्हणणे आहे.

“सहाराज, तुम्ही माझ्यावर कोणतेही जबाबदारीचे काम सोपवले तरी ते मी जबाबदारी पार पाडू शकेन!” कुंदन म्हणाला.

“तर बस तुला मी एक विशेष काम सांगतो. मला दहा वर्षांचा एक मुलगा आहे. त्याचा शिक्षण देणे म्हणजे माझ्या पुढे एक कठीण समस्याच आहे. आम्हाला त्याला कोणत्याही गुरुकुलात पाठवायचे नाही.” असे म्हणत राजा हसू लागला. व फिरून म्हणाला-“मी जे काय पंचरा

वर्षांपर्यंत राज्यकारभारात राहून गुरुकुलात शिक्षण प्राप्त केले आहे. ते कोठपर्यंत राज्य चालविण्याकरीता उपयोगी पडेल. ही गोष्ट तर तुमच्यापासून लपून राहात नाही. पुस्तकी ज्ञाना बरोबर व्यवहारज्ञाना मध्ये सुद्धा तु तज्ज्ञ आहेस त्यामुळे मी माझा मुलगा बालकुमाराच्या शिक्षणाची जबाबदारी तुझ्यावर सोपवत आहे. काय तुला मंजूर आहे ना!”

“तुम्ही माझ्यावर एवढा विश्वास ठाकून विजयपुरीच्या गावी सुवराजांच्या शिक्षणाची जबाबदारी सोपवत आहात. तेव्हा मी माझ्या परीने शर्याने प्रयत्न करून ह्या कामाला सधे तऱ्हेने सुवराज योज्य वसे सिद्ध करून दाखविन.” कुंदन म्हणाला.

अशा तऱ्हेने कुंदनने राजाने दिलेली दोन्ही कामे जबाबदारीने सवसंता पूर्वक पार पाडली. व राजाच्या व प्रजेच्या वृष्टीला एक दक्ष निपुण व्यक्ति म्हणून नाव कमावले.

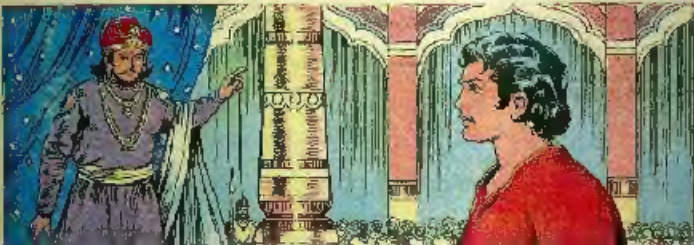
कांशाचा किल्ला



[८]

[त्या जादुयातीप कापातिनीने चंद्रवर्माला जायला पावला विते. व सांगितले की, शंभू सर्वाधिकारून तो अपूर्व शक्ति असेला संज कला प्राप्त करवयाचा. तिने वसे सर्वांतले की काही विशिष्ट मनस्वीचा काढा त्या शंभूत पासून प्यावयाचे आण एक हजार वर्षांपर्यंत निवत राहू शकतो. म्हणून चंद्रवर्मा त्या शंभूचा शोभार्थ तिच्या पयतून बाहेर पडला. पुढे....]

तो काळसर्प त्याला रत्ना दाखवित पुढे सर्पाचा पहाताच ते इकडे तिकडे पावरून पुढे पावला होता. त्याने अनुकरण करीत पाठीमागे चंद्रवर्मा जात होता. काळसर्प मधून मधून आपली तोंग डोकती वसलेले चारीर शील शील दळवित जोर-जोरात फुटकार करीत त्या प्रचंडाट जंगलातून चालला होता. त्या जंगलातील जाडोशाठीमागून अनेक प्राणी व विषारी जनावरे त्याच्या समोर आले. परंतु काळ-सर्पाचा पहाताच ते इकडे तिकडे पावरून पुढे पावला होता. त्याने अनुकरण करीत पाठीमागे चंद्रवर्मा जात होता. काळसर्प मधून मधून आपली तोंग डोकती वसलेले चारीर शील शील दळवित जोर-जोरात फुटकार करीत त्या प्रचंडाट जंगलातून चालला होता. त्या जंगलातील जाडोशाठीमागून अनेक प्राणी व विषारी जनावरे त्याच्या समोर आले. परंतु काळ-





तिन्ही डोकी वर लचलकी व तो चंद्रवर्माच्या झोळपात पाहू लागला. नंतर दुसऱ्या क्षणी आपली जिभ बाहेर काढून घोडे पुढे जात त्यांनी एक प्रकारचा संवधवरी केला. त्या आवाजात फुस्कार नव्हते. त्याच्या पाठीमागे दोन तिन आवाज येत होते. हि काहीतरी त्यांनी पाया जसावी.

चंद्रवर्मा आश्चर्यचकित झाला. त्या काळसर्पांनी रणाचे भवन समजल्याच्या आशयाने आपली तिन्ही डोकी डकडे तिकडे हलविली व बापल्या रस्त्यातून वाजूच्या रस्त्याला वळून व्हाऊ लागला व तसे अनुकरण करण्याचा चंद्रवर्माला आवेश केला.

चंद्रवर्माला समजले की, काळसर्पांचा आपल्याला काही गुप्त गोष्टी सांगायच्या आहेत. त्यामुळे तो कोणतीही लंका मनात न आणता त्याच्या पाठीपाठ माजू लागला. बोट्या वेळालाच ते दोघे वनवाट जंगलाच्या भागातून बाहेर धोकळ्या हुवेत आले व तेथील एका झऱ्याजवळ येऊन पोहोचले.

काळसर्प त्या झऱ्याजवळ पावला आणि आपली डोकी लंघ करून झऱ्याच्या पलीकडे असलेल्या एका विचित्र वृक्षाकडे पाहू लागला. तितक्यात त्याला अचानक किकाळचा व रडणे ऐकू आले. त्या

वृक्षाकडे पहाताक्षणीच त्याला कांपरे भरले. ते दुष्प्रार्थित भयानक होते.

ती एक भयंकर व विचित्र प्रचंड वृक्ष होता. चाळीस पन्नास फूट उंच व प्रचंड असलेल्या त्या झाडावर अनेक पशुंची पक्ष्यांची मुदकी लटकलेली होती. ती सर्व मुदकी चंद्रवर्मा व काळसर्पांना पाहताच योगीच वेगवेगळ्या प्रकारचे आवाज काढून फिरकाळ लागली.

चंद्रवर्माने आपली झाडावरची दृष्टी काढून काळसर्पांकडे वळविली व एकटक त्यांच्याकडे पाहून राहिला नंतर त्या विचित्र वृक्षाकडे झल करीत त्याने काळसर्पांना विचारले—“काळसर्पा, ते काय सरच जाह आहे का? झाडरुपात कोणी राक्षस आहे?”

काळसर्प शांतपणे त्या झाडाच्या जवळ असलेल्या झऱ्याजवळ जाऊ लागला. आणि पाहिलेलातच त्या झाडाजवळ येऊन थांबला. चंद्रवर्मा जेव्हा त्या झाडाजवळ जाऊ लागला तेव्हा चंद्रवर्मा त्या झाडाजवळ बसकर विचित्र आवाज कोलाहल, किकाळचा ऐकू येऊ लागला. चंद्रवर्माने आपले मन धट्ट केले. जर का काळसर्पाने जरी आपल्याला धोका देऊन पायऱ्याचा प्रयत्न केला तरी आपण मरू शकणार नाही. कारण आपण जंगलात



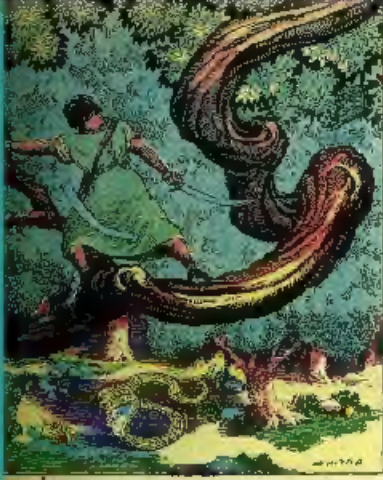
खिरता झगवीच कपाळिनीने आपल्या शक्तिने आपल्याला वश केले आहे. त्यामुळे आपली शारिरिक शक्ति व बळ छाने व आपल्याजवळील ही तलवार मुद्या आपल्याला उपचोरी पडणार नाही. जरी नां आपले काहीही बांगले अगर पार्श्व होणार असेल तर ते त्या कपाळिनीच्या हातात आहे.

चंद्रवर्मा त्या विचारातच गुंग झाला होता. त्याला तेवढ्यात त्या काळसायाने जवळ येऊन त्या झाडाकडे बलप्याचा इशारा केला काळावेळाचे तपाला जामब राहिले नाही त्याने त्याचा अर्थ लावला की आपल्या हा हा झाडावर चढण्याकरीता

सातव धोकीतून हुकूमती केला होता. परंतु त्याने असाच रावेतो त्याला मानवबाणीतून बोलताना पाहिले म्हणते. परंतु जर आपण तसा प्रयत्न करून पाहिला तर आपल्याला त्याचा शोध लागेलच काळसर्प बोलतो को नाही ते?”

असा तऱ्हेने विचार करीत चंद्रवर्मा काळसर्पांच्या जवळ गेला व त्याला विचारू लागला—“काळसर्पा, आपल्याला हे जंगल पार करायलाच आहे. तेव्हा जेव्हा किती जाद चालत रावपास हवे?” मला आताच शकल्यासारखे वाटते आहे.

चंद्रवर्माचा प्रश्न ऐकता क्षणीच काळसर्प तेथल्या तेथे आंबला त्यांनी आपली



सपासप कपून दूर फेकून बाकीत काळसर्प वृक्षाच्या बुवापाशी आला व आपल्या शरिराने त्याला लपेटू लागला आणि त्याच्या पांदाकडे त्याने आपली नजर रोखून घरली त्याचे करणे पाहून चंद्रवर्मा सुद्धा त्याच्या प्रमाणेच झाडावर सरपटत चढू लागला, तेव्हा त्या झाडावर लटकणारी सर्व मुंडकी एकाएकी भयंकर मोठे व आवाज करून धडधडातकड लागली. चंद्रवर्मा निर्भयतेने त्या झाडाच्या फांदीपर्यंत पोहोचला व त्याने आपल्या तलवारीने स्थानीक शाखाच्या आकृतीचे बसलेले डोले खाली पाडले. ते पाहून चंद्रवर्माच्या आश्चर्याला काही सीमाच राहिली नाही. ते डोके खाली पडले, जमोनीवर पडता पडता त्या डोक्याचे एका फळाच्यात रूपांतर झाले. हा कोणी मांत्रिक नाहीतर बाहुगारणीचाच प्रकार बसावा असे त्याला वाटले.

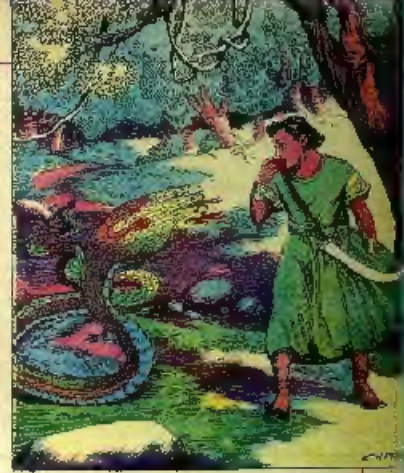
चंद्रवर्मा ताबडतोब झाडावरून खाली उतरला. तेवढ्यात त्या काळसर्पाने ते फळ आपल्या तोंडात दाबून घेतले व तो चंद्रवर्माकडे बघून पाहू लागला. चंद्रवर्माने ते फळ त्याच्या तोंडातून काढून घेऊन चाखून काढले. त्या ते क्षणार्धात त्याला काळसर्पाच्या तोंडून एक विचित्र ध्वनी ऐकू येऊ लागला. तेव्हा चंद्रवर्मा त्याच्या-

कडे बघून पाहू लागला. आता त्याला त्याच्या डोक्याचे ध्वनी स्पष्ट टोकू येऊ लागले.

“चंद्रवर्मा, आता तसगली ना! ह्या वृक्षावर लटकणाऱ्या विचित्र डोक्याची कथा?” काळसर्प म्हणाला.

आता त्याच्या सर्व कुत्तीचा व बागण्याचा उलगडा चंद्रवर्माला झाला. चंद्रवर्माने ते फळ नाश्रताक्षणीच काळसर्पाच्या साऱ्या मोठी त्याला समजू लागल्या. त्या क्षणापर्यंत काळसर्प काही-काही आवाज तोडाने करत राहिला होता. तेव्हा ते त्याला फक्त धुत्कारच वाटत होते आता समजले. त्याचे बोलणे.

“ते फळ नाश्रताक्षणी तुला पशु पक्षांची भाषा समजू लागली ना!” आता मांत्रिक शंखच्या जबळ जाऊन तो अद्भुत असा रांग हडप करव्याकरीता ह्या भाषेचा तुला प्रत्येकवेळी खूपच उपयोग होईल. काळसर्पाने विचारले परंतु तुला त्या मांत्रिकाचा सेवक ‘अग्निपक्षी’ कडून होणाऱ्या संकट व त्रासाचा मात्र अणायला हवे. आता तुला सर्व प्राण्यांच्या भाषा समजू लागल्या आहेत। आता तुला तुझ्या कार्यात नक्कीच यशप्राप्ती मिळू शकेल. अशी आशा करायला काहीच हरकत नाही.” काळसर्प म्हणाला.



चंद्रवर्माचा वस्त्राह द्विगुणित झाला.

त्याने काळसर्पाकडे अत्यंत कृतज्ञतापूर्ण नजरेने पाहिले. व म्हटले—“काळसर्पा, तू मला फारच मोठी मदत केली आहेस. तेव्हा ह्याचा बदल्यात तुला माझ्याकडून काय पाहिजे ते तू माग!”

काळसर्प काळजीयुक्त स्वराने आपले डोके खाली झुकवत त्याला म्हणाला—“तुला माझे छोटेसे काम करावयास हवे. परंतु तू जीपर्यंत मांत्रिकाकडून तो शंख घेऊन येत नाहीस तोपर्यंत मला तुज्या वाट पाहत बसावे लागणार.” श्वाश्रिवाय मला तुझ्याकडून काहीही घ्याय होणार नाही. काळसर्पाच्या तोंडून तसे उत्तर ऐकून

सांगत बसावा असे म्हणून स्थाने म्याने-तून तत्काळ बाहेर काढली व तो निर्भयतेने शाखाजवळ गेला व स्थाने तलवारीचे टोक जोरात त्या झाडाच्या वृद्धात रोवले. वृक्षान्वाक्षणी सान्ना जगलानून एक प्रकारचा भयंकर कर्णभेदी आवाज व किकाळचा ऐकू येऊ लागल्या. काळमागाने पावकून जाऊन आपले शरिराचे वेरोळे वेले व तो चंद्रवर्माकडे गह्रात त्याच्या समोर झाला. तेव्हा चंद्रवर्मा हुसरीकडेच रुवतच्या घुटीत पड्यात होता. त्याच्या घनात विनाश होतो की, ह्या झाडाचा लटकलेली पशुपक्षांची मुंडकी आपल्या तलवारीने एकागठोठाड

कह सकते हैं! माझे एवढेच तुझ्याकड मागणे जाहे." कालसर्प म्हणाला.

ह्या इतक्या छोट्या कारणाकरीता तुला फार काळ यांशावपाची जरूर नाही. ह्याक्षणी मी तुला कापालिनीकडे घेऊन जातो! ती माझ्या कुठल्याही म्हणण्याला विरोध करणार नाही. तुला पुन्हा मानव रूप देण्याकरीता तिला मी सांगेन."

चंद्रवर्मा म्हणाला.

परंतु कालसर्पाने चंद्रवर्माचे म्हणणे ऐकले नाही तो म्हणाला—"तुला कापालिनीचा स्वभाव माहित नाही. ती भयंकर क्रुद्ध व शकेंखोर बाई आहे. ती भसा मुढा असा विचार करेऊ की आपण दोघे एक होऊन तिचा नाश करण्याचा प्रयत्न करणार जाहीत आणि तसे झाले, तर पुढेमागे माझ्या बरोबर तुम्हाही ती नाश करेऊ. मी अनेक वर्षे सर्प बनून याचे मायुष्य चालवले आहे. अजून थोडे दिवस वाट पाहण्याने भाजे काही तसे तुकटान होणार नाही!"

चंद्रवर्माला त्याच्या म्हणण्यात मुढा काही तथ्य जाहे असे वाटू लागले. हे प्राक्षिक व जाडूगार केव्हाही विश्वास ठेवण्यासारखे नसताना ह्याची कल्पनाच करणे कठीण आहे. की हे लांभ कोणावर

कोणत्या क्षणी दाखवतील व इंका कोणावर करतील. चंद्रवर्मा असाविचार करीत ह्या झाडापासून वाक लागला. कालसर्प त्याला ह्याचा मार्ग दाखवून त्याच्या पुढे पुढे जाऊ लागला.

ठिक बुधारे पर्यंत त्यांनी ते घनदाट अथंकर जंगल पार केले समीर थोडे थोडे पर्वत व बऱ्या दिष्ट लागल्या. तेथेही जावे खूप होती. परंतु ती भाव जंगलाप्रमाणे विसत नव्हता. तेथील कोणत्याही गोष्टीची कल्पना करण्याच कठीण होते.

"चंद्रवर्मा, आता मी परत जातो. पुढे तुला एकट्यानेच जावे लागणार ह्या वर्षतात बऱ्याचोच्यतून तुला अनेक संकटाना तोंड द्यावे लागणार. परंतु तू पौर न सोडता तुला येणाऱ्या पशुपक्षांच्या मार्गाचा उपयोग करून तबकीच थांगले यक्ष प्राप्त करता येईल." काळसर्प म्हणाला.

ह्यानंतर चंद्रवर्माचा निरोप घेऊन काळसर्प फुत्कार करीत करीत जाऊ लागला. तो दृष्टीआल होई पर्यंत चंद्रवर्मा पहात उभा राहिला. नंतर एक दिवसवास सोडून तो आपल्या कामगिरीला निघाला.

सगळा रस्ता भयंकर काटेकूटे व वगडामोटांच्यांनी भरलेला होता. काही काही ठिकाणी आकाशाकडे टेकतील ऐवडी उंच झडे होती. त्या मार्गात संचार करणाऱ्या



पशु-पक्ष्यांचे आवाज व गुंजन चंद्रवर्माला स्वप्न ऐकू येत होते. व त्यांच्या बोलण्याचा अर्थ त्याला आता समजू लागला होता. ते प्राणी एक दुसऱ्याला सांगत संकेत करीत होते की, सावध रहा. ह्या प्रदेशात कोणी एक महा प्राणी घुसून संचार करीत आहे.

तिसऱ्या ग्रहो दिवस उलटल्यावर चंद्रवर्मा सरळ उत्तर दिशेकडे बळला. ती खूबच थकून गेला होता. त्याच्या पोटात भुकेने भाग पेटली होती. ती एका झाडाच्या छावणीत आला. व त्याच्या मुंदाशी टेकून बसला त्याने चौफेर नजर टाकली. परंतु त्याला कुठेही फळाची

चंद्रवर्माच्या मनात कुतूहल निर्माण झाले. की, कालसर्पाची काय इच्छा असावी ते ह्याक्षणाकडे कळवी म्हणून त्याने कालसर्पाकडे अंकाखोर नजरेने पाहून विचारले— "कालसर्पा, तू खरोखरी नाग आहेस का मनुष्य आहेस?"

"मी कधीही सर्प नव्हतोच मनुष्य होतो. मनुष्या शिष्य होतो. ज्याच्या हक्कामाने मी कापालिनीचा नाश करायचास निघालो व तिच्या हारातच पकडली गेली व सर्व वनली. त्या दिवसापासून ती माझ्याशी नोकसामाणे वागते. तू आपल्या ह्या कार्यात यश प्राप्त करून परत आल्यावरच माझा ह्या कुच्छ बीवनाचा उच्चार

झाडे दिसली नाहीत. काही कंदमुळे खावीत तर काटेरी झाडा खेरीज दुसरे कोणतेही झाड तेथे उगवलेले नव्हते.

“इथे आपला वेळ फुकट घालण्यात काही अर्थ नाही. बोडे पुढे चालत जाऊन पाहणे काही फळांची साडे दिसतात का? असा विचार करीत तो तेथून उठून पुढे चालू लागला. एका वळणापाशी आल्यावर काय आश्चर्य समोर अनेक वृक्ष फळांनी फुलांनी लगडलेले त्याच्या दृष्टीस पडले. त्याच्या अंगात बळ आले तो. अत्यंत वेगाने पुढे जाऊ लागला. परंतु काही क्षणातच त्याला त्याने अंग जालू लागल्याचा भाव होऊ लागला. तसाच तो थोडा पुढे गेला. तो पुढे घळी होती व त्यातील वाणी उकळत होती.

ही विचित्र नवी पाहून चंद्रवर्माला आश्चर्य वाटले. त्याने जाणले की, कोणत्या तरी गरम पर्वतातून निघून गरम पाण्याच्या रुपाने ही वहात आहे. जर आपल्याला हुकेपासून आपला जीव वाचवण्याचा असेल

तर ही नदीपार करून पलीकडे जाणे भाग्य आहे. कारण फळांनी लगडलेली ती सर्व झाडे नदीपलीकडेच आहेत.

चंद्रवर्मा थोडा थांबून आपल्या पुढच्या कामगिरीबद्दल विचार करू लागला. तेवढ्यात तेवढ्या एका पळणाऱ्या टोकाला एक अहासात नदीच्या दुसऱ्या काठच्या टोकाकडे सरपटून येण्याच्या प्रयत्नात होता. ते पाहून काही साकडे किन् किन् आवाज करीत त्या सर्पाच्या पाठीच्या मुल कसून इकडून तिकडे पळत गेलेली त्याने पाहीली.

चंद्रवर्माला डोमनले की, जर आपल्याला तो उष्ण प्रवाह पार करावयाचा असेल तर मोठ्या लोभाने हा सर्पाच्या पाठीवरून चालत जाणे भाग आहे. जे काम मुडा तो सर्प तिकडून इकडे येण्यापूर्वीच करावयाच होते. असा प्रकाराने विचार करीत चंद्रवर्मा सर्पाच्या जवळ पोहोचला व पलीकडे जाण्याकरीता तो त्याच्या अंगावर चढून पलीकडे पळू लागला. (क्रमशः)



अद्भुत सांत्त्रिक

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो झाडाजवळ गेला, प्रेक्ष खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमी प्रमाणे मोन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला तेव्हा प्रेक्षात बसलेला नेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, ह्या अर्धरात्री नू हे कष्ट करीत आहेस त्याचे फळ तुला मिळले हे नक्की परंतु मला एक गोष्ट समजत नाही की, सर्व राजे लोक स्वाधीन असतात आणि त्यांचे हित करणारी चांगली नाश्ते मुद्दा वेळ पडताच त्यांचा इच्छा घेतल्या शिवाय रहात नाहीत. नू मुद्दा त्याचा करीताच इतके कष्ट सहन करत आहेस ना? आणि जर ही गोष्ट खरी असेल तर तुला भी तसाच एका राजाची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक.

पारव नावाच्या एक महाभात्रिक सूर्योदयापूर्वीच उठून नविवर स्नान करून

वेनाळाच्या गोष्टी





काठावर बसला व बावली ध्यानधारण पुजा वाटोपून चालू लागला. तेव्हा एक माणूस त्याला समोरून येत असतांना दिसला. शरभने त्याला पावापासून डोवयापर्यंत आश्चर्ययुक्त नजरेने निरखून पाहिले तेव्हा त्या अस्मागताने विचारले-“शरभ नावाना माधिक तुच आहेस का?” हा प्रश्न ऐकताच शरभच्या अंगाचा तितकाच झाला. त्याला राग असला झाला. तो म्हणाला-“मी काय नुसते मंत्र तोडपाक केलेले नाहीत मी सर्व मंत्र-शास्त्रात पारंगत आहे. ह्या राज्यातील जवळजवळ सर्वजण जाणतात की, मी एक अपूर्व शक्ति प्राप्त झालेला माणूस आहे.

“असे काय, ठीक आहे! मी तुमच्या शेजार देशाचा रहिवासी आहे. ह्या राज्यातील प्रत्येक लहान मुलगा मुला मला ओळखतो की मी एक अपूर्व अवभूत मंत्र-वाणपारा आहे. माझे नाव देवन आहे. त्याने आपला परिचय करून देत म्हटले.

“एकाच वेळी दोन मंत्रांचा सामर्थ्य जमणारे रहायें म्हणजे शोभ्याने आहे” शरभ म्हणाला.

“हि तर गोष्ट खरी आहे. पण काय तू हे सिद्ध करू शकतोस का? की माझ्यातून तुला जास्त मंत्र साधण्यास आहे?” देवनने त्याला पेचात टाकत विचारले.

“का नाही? जर माझ्या मनात जाले तर सर्व पाणी मी आटवून टाकेन व सर्व जमतेला पाण्यावाचून वाही वाही करून सोडेन” शरभने आपल्या मंत्र सामर्थ्याची चुणूक दाखविली.

“मी तर काही वेकंदात सर्वत्र पाणी पाणी करून लोकांचे प्राण वाचवू शकतो!” देवन म्हणाला.

ते ऐकताच शरभ संतापला व म्हणाला-“काय रे, मी की तुझ्यातून कधी आहे? मी खडकाळ व ओसाड जमीन सुद्धा सुपिक बनवू शकतो.”

“नव्हे का? मी क्षणभरात भरून करून टाकतो.” देवनने पुन्हा पेज लावली.

त्यावर शरभ विडून म्हणाला-“हा निरर्थक विवाद वावू कशाळा, सांग, माझ्या अद्भुत शक्तित्वा तुझ्या मनात विस्वास निर्माण करण्याकरीता मला काय करावयास हवे? ह्या क्षणाला मी माझ्या शक्तित्वेने तुझ्यापुढे प्रवेक्षण करवतो.

“तू तर जसा सामर्थ्याने शक्तिशाली आहेस. म्हणवतोस तर काय दिवकाल असलेल्या असाधारण रोगांवाचून काय साणसांचा बचाव करू शकतोस काय?” देवनने विचारले.

“का नाही! नक्कीच बरे करू शकतो!” शरभ उत्तर देत म्हणाला.

“काय तू पाण्यापासून सुट्टी करू शकतोस?” देवनने पुन्हा विचारले.

शरभने स्मिळती मुचक मान दाखविली.

देवन क्षणभर थांबून म्हणाला-“मानव प्राण्यांचे कोण नांगले आहे, कोण कुष्ट आहे? हे तू सोडून काढतोस का?”

ह्यावेळीतही शरभने मान झोलावून हो म्हटले-“काय तू तुझ्या समोर असलेल्या प्राणसाध्या मनात कोणते विचार बालले आहेत हे समजू शकतोस का?” देवनने विचारले.

शरभ म्हणाला-“हो! हो! तू वाता मला सर्व विचारून काय याशी परिक्षा घेतो आहेस का? तू सांग मी काही अद्भुत कामे करतो मी तू करू शकतोस का?”



“हो हो जबर करीत!” देवनने मटक्यात उत्तर दिले.

“तुम्हारा मलाच पत्ता करण्याने काही प्रयोजन नाही. आपण पैज लावूया का? शरभने विचारले.

‘सांग’, कसली पैज लावूया?” देवनने आपली उत्सुकता प्रकट करीत विचारले.

“ह्याचा निर्णय तुच कर. मला सर्व अटी मंजूर आहेत.” शरभने आपली संपत्ती बरोबरी.

देवन क्षणभर थांबला आणि म्हणाला-“हारणांवांचे जिंकणाऱ्याच्या पाया पडावयाचे ह्यानंतर आपल्या शक्तीतत्वा त्याने उपयोग करता कामा नये.



Fullscreen

127



22 / 68

"मला ह्या बटी मंजूर आहेत!" शरभने आपली स्निग्धता दिली.

"तर मग ऐक छोटीशी बट आहे. तु प्रथम तुझ्या मंत्रकवित्या प्रयोग करून दाखव." देवन म्हणाला.

शरभने देवनाचे म्हणणे मान्य केले. वेगळी मांत्रिक तेथून निघाले व दूधार पर्यंत एका गावांत वेळून पोहोचले. कित्येक दिवसांत तेथे पाऊल पडला नव्हता. त्यामुळे सर्वे मते वाळून गेली होती. त्या सर्वे कारणांमुळे प्रजा पाण्याकरीता तळफडत होती.

"शरभ, आता तू ह्या इथे आपल्या मंत्र कवित्या उपयोग करून दाखव!" देवन म्हणाला.

शरभने काही क्षणभर आपले डोळे बंद केले व काही तरी तोंडाने पुटपुटले व आपली बोटे हवेत उडवत नंतर ती आपल्या डोळ्यांना स्पर्शली. दुसऱ्याक्षणी आकाशात काळे ढग जमू लागले व गडगडाटासहित मुसळधार पाऊन कोसळू लागला.

विजयाच्या आनंदाने शरभने देवनाकडे वृष्टी टाकली. देवनने शरभची स्तुती केली व म्हटले—“मला तू एक छोटा मांत्रिक आहेस असे वाटत होते. परंतु आता मला समजले की, तुला थोड्या फार संवसक्ति मंत्रात आणि ही गोष्ट सरी आहे!”

हि तर अगमानाची गोष्ट आहे! तू मला सर्वसाधारण मांत्रिक समजतोस का!

माझ्या मंत्र शक्तिता मामुली समजतोस! मग तर मला दाखव व पु तुझ्या मंत्र सामर्थ्याने पाऊल पाहून!”

देवन स्मित करत म्हणाला—“काय तू सर्वे ठरलेल्या बटी विसरलास? प्रथम तुला तुझ्या सर्वे मंत्र शक्तिता उपयोग करून दाखवायला हवा असे आपण नियम घातले आहेत ना!”

“ठिक आहे! प्रथम त्या नियमांचे पालन करू या!” शरभने मागितले.

“चल आपण राजधानीच्या गावी जाऊ मी असे ऐकले आहे की, त्या देशाची राजकुमारी कित्येक वर्षांपासून बयंकर रोगाने ग्रस्त आहे. तू तुझ्या मंत्र शक्तिता उपयोग करून तिला पूर्वीपणे बरी करून

दाखव.” देवनने त्याला सुचविले. त्यानंतर दोघे राजधानीला पोहोचले व राजाला जाऊन भेटले. राजाने त्यांना आपल्या मुलीच्या महालात आणले. शरभ राजकुमारीच्या पंढारावाशी जाऊन उभा राहिला. आपल्या बोटाने तिच्या डोळ्यांना स्पर्श करीत काही क्षण डोळे मिटून काहीतरी पुटपुटू लावला.

थोड्यावेळात राजकुमारो हसत हसत पंढरावरून उठून उभा राहिला. कित्येक वर्षांपासून तस्त करून सोडणारा तिचा आजार एकदम नाहिरा झाला. राजाला ते पाहून अतिशय आनंद झाला.

नंतर देवनने राजाशी थोडा वेळ एकठांतात काही गप्पा केल्या. नंतर शरभच्या





जवळ येत म्हणाला-“राजाच्या मनात काही घंका आहेत की, त्याच्या कुटुंबातच काही हेरगिरी चालू आहे. तेव्हा त्याचो सर्व गाष्ट सांग.

वरयने राजाच्या कुटुंबातील सर्वजण व मैत्रिकांकडे गीट निरवून पाहिले व त्याहीत जे पहाडखोर होते त्यांच्याकडे अगुलीनिर्देश करीत देवनाला दाखविले. देवनाकडून ह्या गाष्टीचा समाचार मिळताच राजाने त्या सर्व वहाडखोर बाणसाना जिपायाकरांची वडी केल व कुंकणास घातल.

ह्या गोष्टीनंतर राजदरबारात देवयने शरभची मुक्तकंठाने स्तुती केली तत्पर म्हटल-“आपल्या अटीनुसार तुला

आणखिन एकदा आपल्या मंत्रशक्तीचा उपयोग करून दाखवायचाच ह्या तू जर ही अट पूर्ण करून दाखवलीस तर तुझ्या इच्छे प्रमाण मी माझ्या सर्व मंत्रशक्तीचा उपयोग करून दाखविन. “ठिक आहे सांभ पणू ह्या धुवाला मी माझ्या मनात कोणत्या गोष्टींचा विचार करीत आहे?”

शरभनं एक दोन क्षण आपले डोळे बंद केले व आपल्या बोटांनी झोळ्याला स्पर्श केला व नंतर डोळे उघडत देवनाकडे फोडत पहात विचारल-“काय सांगू ह्या क्षणी तू आपल्या मनात कसला विचार करीत आहेस?” तुझा हे सांगायचे आहे की मी जर खरी गोष्ट सांगितली तरी ती तू ती खाटी जाहे हे सिद्ध करून माझा पराभव करणार आहेस. ह्यानंतर माझे बोट कापून टाकून माझ्या मंत्रशक्तीत पावून मला परावृत्त करणार आहेस.”

शरभच्या पोटी ह्या पोष्टी एकूण वेजव एकदम चकित होऊन गेला. तेव्हा शरभ दात ओठ कात बोलला-“जरे पुष्टा मी समजलो ते! मी कोण आहेस. तू माझिक नाहीस आणि बुद्धी नाव पण देवन नाही देवदत्त आहे. तू ह्या देशाचा मंत्री आहेस. कोणत्याही औषधाचा उपयोगत शास्त्रामुळे माझ्याकडून राजकुमारीला बरे करून घेण्याकरीता हे सर्व नाटक तू रचलेस ना!

बुध्दयाक्षणी राजाच्याद्वारा हुकूम मिळताच वार विषापी पुढे आले व त्यांचे दटक्यात त्याला पकडले व त्याचे हात बोरीने बांधले त्यांचे शरीर एका पोत्यात कांबल व पोले बांधून टाकल.

“ह्याला घेऊन जाऊन ह्याचे मुदके छाटून टाका” राजाने विषापींना हुकूम फर्मावला.

राजाचा आदेश मिळताच विषापी तेवून पोते खेचत घेऊन गेले.

यशवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला-“राजा, शरभला शिक्षा मिळाली ती काय बऱ्याचाला घेऊन आहे का? त्याने दिव्सेकालीन व्याधीने वस्त झालेल्या राजकुमारीला आपल्या भक्षसामर्थ्याने स्वास्थ मिळवून दिल. तरी शरभ राजावर सतापला नाही खरे तर राजाला शरभचा अप्रुबं सत्कार करावयास पाहीजे होता असे न करता त्याला मृत्युदंड देणे हे काय उचित आहे? या शंकांचे उत्तर माहीत असून तू दिल नाहीस

तर तुझ्या उपायाची शंभर शकले होऊन तुझ्याच भामावर लोळू लागलीस.”

विक्रमादित्य म्हणाला-“राजाला आपल्या कुशलक्षमांचा विचार करावयासच ह्या शरभला अनेक अदभुत मंत्रशक्ती प्राप्त होत्या. त्यामुळे श्मशत आले तर ती प्रज्वले काहीही चांगले वाईट करू शकत होत्या. याला तर त्याच्या मनात मंथना-विषयी मुळा इथ निर्माण झाला. त्यामुळे अशा विश्वास ठेवणे कठीण की, जो माझिक मग्या बदल देव करत आहे तो जरूर पडली तर राजाची बरे करण्यास मुळा माझे पुढे पहाणार नाही बसा अद्भुत महाशक्ति असणारा माणूस केव्हाही धोकेबाज होऊ शकतो ह्या पोष्टी जाणूनच राजाने त्याला विरक्तवाचाड्ड सुनावला.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन तंग होताच वेताळ शतावड नाहीसा झाला आणि झाडाला जाऊन बोकळू जागला (कल्पित)



रहस्य

रामदास एका वर्षी रिकाम्या हानाने गणेशपुरला आसा आणि वर्षांत त्याने एक-एकर जमिंत खरेदी केली चार वर्षांत तो एक व श्रीमंत माणसांत तगला जाऊ लागला. त्याच वर्षांत मंगलदास नामाचा एक शेतकरी म्हात होवा इतक्या थोड्या दिवसांत रामदास इतका श्रीमंत कसा बनला हे कारण शोधण्याकरीता मंगलदासने आपले उके खूप चालवले. त्याला काही कारणे सांगिले नाहीत. कावटी रामदासाच्या तोंडूनच ते रहस्य लोखण्याकरीता एक दिवस निघायाने मंगलदास त्याच्या घरी गेला.

तेव्हा रामदास एका लहान दिका कोनीडपात आपून उबेत होता त्याने मंगलदासला महात्तम स्वागत केले व मराठ बोलतून विचारले "बाबा! माहेर, कसे काय सधे कसेल ? सांगा काही बररीचे काय आहे ?"

"तसे काही विशेष नाही " असे म्हणत मंगलदासने आपल्या येण्याचे कारण सांगिते— "बाबा! साहेब, आपण दोघे एकाच गजालीने रक्षणारे काय बलाही शकक्यात धक्कर श्रीमंत वनण्याचे रहस्य का नाही सांगत ?"

"म्हात! रहस्याचे काय कारण " असे म्हणत त्याने एक चटई आपून अंभरली व त्यावर त्याला बसवले, सतर दिव्याची दात विखलत रामदासच्या जेवळ येऊन बसला. मंगलदासने माझ्यापनि पडल होत विचारले— "रामदास हे काय सधे, तु कळती दिव्याची दात का निवचकोल ?"

तेव्हा रामदास मोठ्या ताठ्याने म्हणाला— "आपल्याचा बला आतामात मर्या करीत असतांना दिव्याचे तेत फुकट का सधे करायचे "

हे ऐकताच मंगलदास सटफन् टडुन उभा राहिला आणि म्हणू लागला— "ठीक सी आला बलनी," "अरे बाबा, तु तर बलवान बलव्याने रहस्य ऐकण्याकरीता आला होतास ना ?" रामदासने विचारले

"हे रहस्य काय हे हू न सांगलाय मला समजले " असे म्हणत मंगलदास आपल्या बरी विभूत गेला.



कथाद टळली

सुरेश एका सरकारी कचेरीत अधिकारी होता व स्वभावाने अयकर संकोची. बोह्या दिवसांन त्याने लग्न केले. त्याची पत्नी घरी काली परंतु आत्मचे त्याची बायको पण संकोची स्वभावाचीच निघाली. ज्या दिवशी सुनंदा आपल्या पतीच्या घरी आली त्याच दिवशी बोह्याच्या स्वयंपाक करण्याच्या बाबतीत संकोच मुक्त झाला. सुरेश बोह्यानेळ इकडे तिकडे करीत राहला व म्हणाला— "तुला हे घर लविन आहे त्वामुळे तुला स्वयंपाक करायचासजस पडल म्हणून ज्ञानावळीतून जेवण जाणू !

सुनंदाचे विचार केला की, तत्कालाकडे घरगुती स्वयंपाकाचे सामान मागवले तर बाईट दिसेल म्हणून तिने इतल आवाजात म्हटले— "आपण कर स्वयंपाकाचे सामान आपून दिलत तर स्वयंपाक करायला मला काही वास होणार नाही.

त्या संकोची स्वभावाच्या मकरा-बायकोचा सक्षार बला तऱ्हेने पहिला माहिता मुरु झाला.

एक दिवस संध्याकाळी दोघे शाशाच्या टोकाळा अमलस्या शंकराच्या वेवळीत गंक. यंताना तरी बायला बंधार झाला रस्त्यात एका म्हाताऱ्याला त्याची नाठ पडली ती त्या उभयताना महात म्हणाला— "बाबूजी, मला बंधेरी आल्या सारखे वाटते आहे की बहुदा रस्त्यातच पडली की काय ! तेव्हा आपण थोडा हातभार ठाकलात तर पुण चडल

त्यावर सुरेशने त्याच्या सांघाळा घरले व त्याला हळूहळू चालवत नेऊ लागला. तेवळपास त्या रस्त्याने बोव सध्य मागसे र्थांना समोर चालत येत असतांना दिखली त्यांनी सुरेशकडे बरा तिरस्कारान रावाने पाहिले व म्हटले— "तुम्ही तर



होता. सुनसाने त्याच्या अंधकाऱ्याची खोच केली सुरेशने जाऊन वैवाहिकीला आणक वार दिवस असेच उलटले म्हातारा चांगला खुटखुटीत बरा झाला परंतु त्याने वरातून बाहेर निघण्याचे नाथच काढल नाही सुरेशने म्हाताऱ्या करीता खंभर कपासाच्या वर खर्च केला

आगष्टी वार दिवस असेच निघून गेले नवव्या दिवशी सुरेश रागातून पुटपुटका-“ज जाको हा म्हातारा आमचे घर सोडून केव्हा निघून गेली ?

‘त्याचाच जाऊन को नाही विचारित’

सुनंदा म्हणाली

‘कुण उद्या जंजण क्षमाधर विचार’

सुरेश म्हणाला

‘सुनंदा म्हाताऱ्याच्या विचारामुळे मज संकोच महान होला त्यामुळे ही मज राहूची.

छानंतर दोन दिवस उलटले शेवटी त्या शेवोना वाट त्यागले की हा म्हातारा आपल्या वरातून जाणे अशक्य आहे.

शेवटी शेवो जालून एक उपाय सुरेशला सापडला सुरेश म्हाताऱ्याच्या खोलीत घेत म्हणाला-“हे पहा बाबा, उद्या तकळी मी व सुनंदा तिच्या माहेरी जाणार आहोत.

तेव्हा एका लग्नाचे काम्हाला झोलावणे आहे आम्ही दोन दिवसांतर बरी परत येऊ !”

दिसायला खोलीत खिळले लवकरच वाटवा मग म्हाताऱ्या बघीला बरोबर अशी वागवून तुम्हाला सोसा देते का ? खोडी तरी विवाला वाड पाहिले होती !” असे म्हणत त्यांनी एका वाडीवाडाला हाका मारले

सुरेश संकोचाने क्षणभर गडबडून बघ राहला त्याला हे ही संकोच संकोचाचे वाट लागले की ते माझे बडीक नाहीत. तोपर्यंत त्यांनी त्या म्हाताऱ्याला गाडीत सुद्धा बसविले. आणि म्हटले-“पहात काय राहिलत चला लवकर गाडीत बसा जा.”

संकोचाने सुरेश व सुनंदा गुपचुप गाडीत चढून बसलेबघरी पोहोचले. पहातात तो म्हाताऱ्या त्रापाने बंगलाच फणफणलला

लागतात मी एका मिनिटात त्या म्हाताऱ्याच्यापासून तुमची सुटका करते अथ ! माझ म्हणणे ऐकून त्याप्रमाणे वागण्यास मात्र तू तयार हो !’

त्यानंतर सुनंदाचे थोडे साखर घेऊन त्याची पावठर केली ते त्याच्या ओपचा सारक्या पुढ्या बाबल्या व तिला दिल्या तिसऱ्या प्रहरी जव्हा म्हातारा चहापाण्या करीता उठून खोली बाहेर आला तेव्हा त्याला पाहिल ते पाहिलत करत नदिनी सुनंदाला म्हणाली- अग त्या म्हाताऱ्याला परेणाच्या दाढेतून तुम्ही वाचविलत त्यामुळे त्याची जबाबदारी तुमच्यावर येऊन पडली पण तू म्हणतेस तुमची भिलकत त्याला सांगायला

पुरी पडत नाही. तेव्हा त्याला निघतपणे मरणा रंण्याकरीता तुम्हालाच काहीवरी मार्ग खोवायला पाहिल ना !

‘हो, हो, तू म्हणतेस ते बरोबर आहे !’

सुनंदाचे नदिनीच्या हाता हो करत म्हटले

“मग एक, माझ्याबरोबर एक प्रकारचे विष आहे. त्यातील थोडे विष तू म्हाताऱ्याच्या साण्यात मिसळून दे एका वाठवड्या वतंर तो स्वयंति किवा भरकात जाऊन पोहोचेल परंतु ह्या विषाचाच उपयोग झाला. हे कोणत्याही मोठ्यात मोठ्या वेचाला सुद्धा समजणार नाही म्हाताऱ्याला सुद्धा मरताना कोणत्याही लक्ष्यात बस होणार नाही ! समजने” असे म्हणत तिने पुढच्या सुनंदाच्या हातात दिल्या





लग्न एकाच दिवशी झाल्यामुळे नंदिनीने सुनंदाला पाहिले नव्हते त्यामुळे ती तिची चौकशी करण्याकरीता आली.

सुनंदा 'नंदिनीला पहाताच अतिशय आनवीत जाली ती आजच्या कुत्रा जमती-जमती तिला सांगत होती तेवढ्यात तो म्हणतारा तेथे येऊन टपकला आणि घम-कावणीच्या स्वरात म्हणाला- "ह्या फालतू गप्पा केंव्हा बंद करणार? मला खावला देणार आहेस का नाही?"

सुनंदा गुपगुप उठून गेली व म्हणतान्याला बघायला वाढून बाहेर आली तेवढ्यात खाण्याचे डांग करीत तो चिडून म्हणाला- "कितीदा सांगितल मला ही बाजी आवडत

माही तरी पुसरी कोणती बाजी करीत नाहीस?" अशा तऱ्हेने म्हातारा काही ना काही बरकत राहला खवटी अंघण संघवून आपल्या कोळीत जाऊन निजला. नंदिनीने ते सब बोलण ऐकल व सुनंदाला हसत विचारले "काय ग तुला सांगते अंधंकर तापट दिसतात? तुझा पत्ता पण तमाच आहे की काय?"

"अग तो म्हातारा माझा सासुरा माझे रस्त्यात चालत असतान्याला घरी आणून आमच्या डोंब्याला ज्ञास करून घेतला आहे असे म्हणून सुनंदाने सर्व वृत्तांत सांगितला.

"तुमच्या संकोची स्वभावामेच तुम्हाला ह्या त्रास सहन करावा लागत आहे असे म्हणत नंदिनी आश्चर्ये करू लागली.

'मग तूच सांग ना' आम्हा मी काय करू? आम्ही न्याला बरातून बाहेर काढण्याच्या दोष्टी केव्हा तर हा आम्हाला विहिरीत मी जीव देऊन अशा घमक्या घालतो आणि तसे झाले तर लश्कर आमची अडू जाईल ना' सुनंदा बोट्यांतून आसवे गाळत म्हणाली.

त्यावर नंदिनी खदखद हसू लागली व म्हणाली 'अग वेढी तू तर एक नंबरची मूर्ख आहेस एवढी छोटी गोष्ट सुद्धा समजत नाही ज लोक अशा घमक्या घालतात ते मरणाचे नाव काढताच थरथर कांप

मरणाचे नाव एका क्षान्दात त्या म्हातान्याच्यापासून तुमची सुटका करते अथ 'माझ म्हणण ऐकून त्याप्रमाणे वागण्यास मात्र तू तयार हो!

त्यानंतर सुनंदाने घाडी साखर घेऊन त्याची पावठेर कळी व त्याच्या ओपचा मारक्या पुढच्या बाबल्या व तिला दिल्या तिसऱ्या प्रहरी जव्हा म्हातारा चहापाण्या करीता उठून खोली बाहेर आला तेव्हा त्याला पाहिल न पाहिलस करत नंदिना सुनंदाला म्हणाली- अग त्या म्हणतान्याला मरणाच्या दाढतून तुम्ही वाचवलेत त्यामुळे त्याची जबाबदारी तुमच्यावर येऊन पडली पण तू म्हणतेस तुमची मिळकत त्याला सांभाळायला

पुरी पडत नाही तेव्हा त्याला निश्चितपणे मरण येण्याकरीता तुम्हांलाच काहीतरी मार्ग सोडायला पाहिजे ना!

'हो, हो तू म्हणतेस ते बरोबर आहे! ' सुनंदाने नंदिनीच्या ह्या ला ह्ये करत म्हटले 'मग एक साहसाजवळ एक प्रकारचे विष आहे त्यातील गोड विष तू म्हातान्याच्या खाण्यात मिसळून दे एका आठवड्या नंतर तो स्वर्गात किंवा नरकात जाऊन पोहोचेल परंतु ह्या विषाचाच उपयोग झाला. हे कोणत्याही मोठ्यात मोठ्या वैद्याला सुद्धा समजणार नाही म्हातान्याला सुद्धा मरणाचा कोणत्याही सहेबा तस होंगार नाही! समजले" असे म्हणत तिने पुढ्या सुनंदाच्या हातात दिल्या



स्वयंराज बराच्या बाहेरून म्हाताऱ्याने ह्या सर्व गोष्टी एकल्या व तो घाबरून जात आपल्या खोलीत परत आला व आपलं सामानसुमान बांधून मुनंदाच्या हांका भारत म्हणाला-“बुली, एक, मी इथून जात आहे तू बघईत वाटून बंळ नकोस. मी विचार केला की ह्या म्हाताऱ्यापणी एकाच ठिकाणी कुजत पडण्यापेक्षा विषयेंत हिंजून पहाणे काय वाईट आणि माझी इच्छा बघ होती. मी आज सकाळीच ही गोष्ट तुमच्या कानावर मालगार होतो की, काळ रात्री एका देवीने मला कृपेने दिला की तू विषयेंत हिंज. आता मी बघता!”

“हे काय म्हणता तुम्ही बाबा! माझ्या पत्नीला न सांगताच तुम्ही कसे जाऊ लागलात. पण ठिक आहे आता म्हणता आहात तर थोडा नम्रता पाणी तरी करून जा” मुनंदा म्हणाली

साण्याची गोष्ट काढताच म्हणारा कापू लागला व मुनंदा म्हणाला-“मी एक क्षणभंगुर देखील आता थंडी झकड नाही

राहूकालपूर्वी जाणे पाहिले असं म्हणत म्हाताऱ्या घसरतून येता

त्या दिवशी जेव्हा संध्याकाळी सुरेश भोकरोवरून घरी आला तेव्हा मुनंदाने सर्व सविस्तर बाहेरी सुरेशाला सांगितली आणि हुशं करीत म्हणाली- नविनीच्या उपकारामुळे आपल्या मागची म्हाताऱ्याची कटकट तर टळली”

सुरेश काही बोलणार तेवढ्यात नविनीने त्याला लोडत म्हटले आपण दोघांनी आपला संजोची स्वभाव काढून लाकावयात पाहिजे असं बोदी उपकार बुद्धी पाहिजे नाही-तर दामिनी म्हणता येत नाही पदंनु आभारता ताकती पलीकडे कुतऱ्यावर उपकार करणे म्हणजे संकटे ओढून घेण्यासारखेच आहे.

“माता आपणही गोष्ट समजवावीच जाणली आहे कायच मुनंदा मी म्हणतो हे खरे आहे ना!” असे म्हणत सुरेशाने बायकोच्या डोळ्यात रोकून पडत म्हटले. मुनंदाच हसत त्याच्या म्हणण्याला होकार दिला.



प्राचिनकाळी जेव्हा ब्रह्मदेव काशीवर राज्य करीत होते, तेव्हा बांधिसव्हांनी ब्रह्मदेवच्या मुलाच्या रूपे जन्म घेतला. त्याचे नाव ब्रह्मदेव कुमार असे ठेवले गेले. त्याने तपश्चरिता यथे जाऊन वयाच्या सोळाव्या वर्षाच्या आत वेद-उपनिषिदे हे अध्ययन करून शिक्षण पूर्ण केले व तो काशी राज्यात परत आला. त्यानंतर काशीच्या राजाने त्याचा राज्याभिषेक करविण्याचे सोजले

त्या युगात काशी राज्यातील जनता वेगवेगळ्या वेव वंदांची पुजा अर्चा करीत होती. काही वेळ होत असत तेव्हा त्यात बरोच कोंबडी व दकरी देवांस बळी चढविले जात व त्यांचे रक्त देवीला नैवेद्य म्हणून अर्पण केले जाई. ब्रह्मदेवकुमार जनतेचा हा अंधविश्वास व दुराचार पाहून अत्यंत दुःखी होऊन गेला तो विचार

करीव म्हणाला-“माझ्या राजा ब्रह्मदेवानंतर रक्ताचा एक थेंब देखिल मी न सांडून देता ह्या अंधविश्वास व दुराचाराचा नाश व दुराचाराचा अंत करून द्यावेन”

काशीनगरा बाहेर एक मोठे विशालकाय यडाचे झाड होते. लोकांचा विश्वास होता की, एक देवी त्या झाडावर राहाते व आपल्या मनातील इच्छा-आकांक्षा ती नदस केल्यास पूर्ण करते.

एक दिवस ब्रह्मदेवकुमार आपल्या रवात बसून झराताळ बाहेर असलेल्या त्या वडाच्या झाडापाशी येऊन पोहोचला त्यावेळी जरेच स्त्री पुरुष अस्तिभावनेने त्या झाडाला प्रदक्षिणा घालत असलेले त्यांनी पाहिले झाडापासून थोड्या-दूरवर ब्रह्मदेव कुमार खासी उतरले. स्वामी फुले वाहून त्याची पुजा केली व त्या झाडा-भोवती तिन प्रदक्षिणा घातल्या नंतर तो



रधात बसून सहाराकडे परत निघाला त्या दिवसा नंतर हो वहुता बरेच वेळा त्या साडाकडे येऊ लागला अंधविश्वास ठवणाऱ्या लोकांप्रमाणे तसे बरेचदा बळकट साडाची पूजा करून त्याला प्रदक्षिणा घालू लागला

काही दिवसांनंतर त्या म्हाराज्या राजाचा देहान्त झाला व ब्रह्मदत्तकुमार राजा बनला

राज्यावियेकानंतर साधकसोब त्याने दरबार सध्या व सांगितले पुन्हा लोकांची कोणासही माहीत नाही की, की कसा राजा झालो आहे, परंतु माणत्याच्या हे सततच असले की मी जेव्हा युवराज होते तेव्हा मंगरावाहेरील स्थित नव्याच्या सागराची स्मरणित पुजा करीत होतो व मी मगस सुखा केल्या होता की जर का मी राजा झालो तर मी एक हजार प्राण्यांचा बळी घेऊन येईन माझा नवस पूर्ण झाला, माता मला माझ्या वचना प्रमाणे वागणे लागे आहे हे' एकाच क्षणासाठीच सर्वत्र अर्थ

आनंदीत झाले. त्यावर मग्याने राजाळा विचारले--"म्हाराज सांगा! बटाच्या साबाला बळी नववध्याकरीता कोणते प्राणी ग्राहिणेत म्हणजे भाव्हो त्याचा सवे बंदोबस्त करून टाकतो

"मी जनावरांचे बळी देण्याचा नवस केला नव्हता तर जनावरांना देवतांचे बळी नववध्याच्या माणसांचा नवस केला होता. त्यामुळे आपल्या लोकांमधील' मगरी एका हजार माणसे फेकून घे. की मी माझा नवस पूर्ण करेल. त्याच क्षणीवर वेगळी अशी खंडी पिटवा की, जाळपासून ते जनावरांचा बळी नववध्याच्या नव्याच्या माणसांचा बळी नववध्या जाईल दरवारातील राजाची घोषणा ऐकल्यावर सर्वजण आकल झाले तरी सुद्धा ते जोर बळी देण्याच्या वाढलेख विस्वास ठवणारे होते म्हणून मगस राहले सर्व राज्यात इवडी मिटवीली रवा दिवसापासून काही राज्यात जाऊ केल्याप्रमाणे जनावरांचा बळी नववध्या एकदास धव झाले.

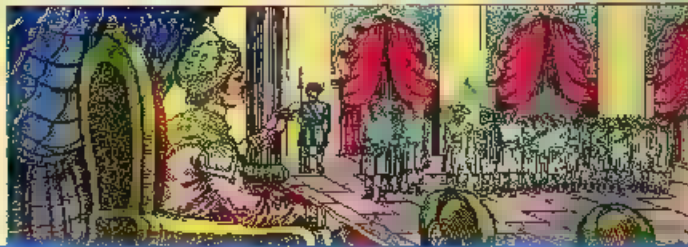


मातृभाषा नकाशः

गंगार - १

मातृभाषा एकदा भुल्लेखानुसार वेक-लोकात प्रमाण करवितात निघावे त्या पोपिमेच्या रात्री शुभ साहसाच्या प्रकाशात हिमानव पर्वताच्या दऱ्या खोल्यात वीणा वादकित गारद वादनात गात असतात

एका बायल त्यात जन्मून सोईस असलेले अनेक स्त्री-पुरुष विसले हे कोण धडू वळतील बसा विचार करीत नारद पुत्री त्यांच्या जवळ येऊन सोडोवले



"तुम्ही जीव आहात ? असे विचारत जेव्हा गारद जवळ त्यांच्या जवळ आले, तेव्हा त्यांना माणकी एका नोचत कळत आली. तेव्हा जवळच्या व्यक्तीच्या मध्ये प्रत्येक क्षण विकसित होता. कोणाचा शोक नव्हते तर कोणाचा काज, कोणाचा हात तर कोणाचा पाय



वे लोक वादनावा चतर देण्यास
अंतोच करू लागले. परंतु कोठका
वेळाने त्या लोकांनी खरितले की ते
सारेक राग व स्वर ह्यांचे प्राण बनलेले
बंधन आहेत जेव्हा गायक व गायिका
रागाचा आस्वाद करतात तेव्हा त्यांचा
बुद्धिगाम जोमझा भरितोचर होतो.
स्वायुक्त एक एक अंगले गर्जन होऊ
नाचते

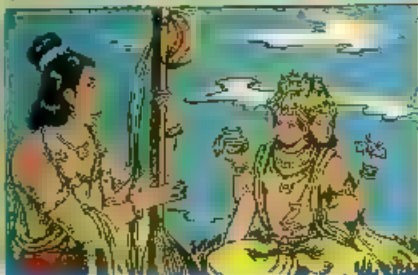
शंकराचे बाबे ऐकावयास येण्याची
बहुते आनंदाने विचकती दिली
तांची गारदाला शंकराचे गाने
ऐकावयास बसून आश्चर्याकरीता
दावही परिपूर्ण आनंद असावेत असे
वाटले म्हणून तो विष्णुकड आसा
त्याने विष्णुना सर्व समाचार
सांगितला तेव्हा त्यानेही येण्याची
आनंदाने तयारी केली.



हे उत्तर ऐकून आनंदाला उत्पन्न दुःख
झाले त्याने कुतूहलाने अंतरेत होऊन
त्या लोकांना आणखीन काही प्रश्न
विचारले तेव्हा त्या लोकांनी उत्तर
दिले परम विषय गाने ऐकल्याने
आम्ही पूर्वेतल होणू तेव्हा आनंदाने
मत्तबाबी मीनाम पर्यंतपर जाऊन
शंकराने दर्शन घेऊ सारा वृत्तान्त
सांगितला



ह्यानंतर बहू विष्णु तानि मन्त्रे
शंकराच्या जवळ येऊन पोहोचले
शंकराचे बराच वेळोवेळी मीन धारण
केले. ध्यान धारणा केली नंतर
हळू आवाजाने आलाप करणारा
सुरवात केली.



शंकराने गायत्रीतयारी सादरिली.
परंतु एक लट वायवी की आपले
गाने ऐकण्यास कर्मास कधी एक लटी
मरीपुर्न खोला बसवयास चालीये
आणि परिपूर्ण खोला खोच आहेत
एक बहू आशि विष्णु तेव्हा
मोरदाने बहूकर्म वाऊन त्याला
बिचनी केली की त्याने शंकराचे
मीनगान ऐकावयास यावे.

वे त्याचे अद्भुत संगीत ऐकून सर्व
सांक हन्मस होऊन येते आणि
कुलशक्ते बसली शंकराचा साष्टांग
नमस्कार केला





शकराच्या जडवत संगीत मळरीनी
हारा वासमत मळत शोभायसाव
विस्तू लागला खरट-मुठने कुमारी
हवस्त बांधी. बंडगार बारा वाहू
लापसार नेकीन वातावरणाने पुष्पिता
स्वर्गायचाली बोधा माली

स्वाय भुवनांत लेवे एक विचित्र घटना
चढली. पंतलाचं बुद्धिबुद्ध संगीत
तन्मय होऊन विकशाळा विष्णूच्या
सरिराच्या एक भाग पाचोभव झुकून
पात्रक लागला ही विचित्र प्रकार
केवळ त्रिपुलाच समजला



दत्तधर्मी प्रह्लादने त्या वलावाच्या
जन्मधारा वापल्या मावळतून धकन
बेतल्या त्याच जन्माच म्हणजे गंगा
नदीचा उगम आहे विष्णूच्या
सरिरातून महाम्नामुळे ह्या उगम-
नदीचा अर्थ पवित्र मानले जाते.

ज्ञानोदय

चिअपुतीचा राजा कितितेनच्या अनंत एकच पिता लागून राहिली की वीठघर दिवसात
जापल्याला मृत्यु येणार ही गोष्ट जाणून राजाच्या मज्जाने क्षमतेने राजाचा दिवसिने
की बरोबर तपेधर्मा करणाऱ्या ज्ञानांतून गावाच्या म्हणिना कोलावून द्यावे

कितितेनने ज्ञानांतून म्हणिना वरवारात बोलावून घेतले व जापली काळजी सांगून
विचारले: "मुनिवर्ये, तुम्ही मला असा काही उपाय सांगू शकाल का? की त्याने माझे मरण टळू
शकत!" ज्ञानांतून स्थित करून म्हणाले: "राखनू, आपण तर तत्त्वावरले मझे आहोत. मग
मरताच मला झपाट घडून आपण कां मृत्युला पाहणार हो? परंतु काही नमनि जाणून म्हणारे
झाल तेव्हा आपली दुष्टी मज वजेल धक्काकर्त करी होईल मजरेत बाकात ही सर्व
निताने प्रकृतिचा धर्मच आहे नियम आहे त्या स्थितीत आपल्यावर आपल्या मघील ह्या
हावयेपाचा धाव पण केव्हाच मृत होऊन येलेला असत. तेव्हा केव्हा न केव्हा तरी मकळीच
येणाऱ्या ह्या मृत्युची गोष्ट घडून त्रिनाकारण जाताच काळजी करायची कारण काय."

कितितेनने ज्ञानांतून नमस्कार करीत म्हणले: "महात्मन, जाणून माझ्या मघील
ज्ञानोदय निर्माण केला. मला ही किता किटका सांगली पोचत होली. त्यातून मला आशे
मुक्तता मिळाली





शिक्षण अधिकारी

चंद्रबुड राजाच्या दरबारात गोरंग व गमीर नावाचे दोन कवी होते. गोरंग अनेक उत्तम काव्ये रचून महाकवीच्या रूपाने प्रसिद्ध झाला होता. गद्याने सहान असला तरी गमीर कवी दृष्टीने मोठा होता. व आपल्या काव्य रचनेच्या श्रेष्ठतेच्या कारणांमुळे तो हळूहळू लोकांची प्रशंसा प्राप्त करू लागला होता.

साहित्यक्षेत्री चंद्रबुड राजाच्या भेटी करीता राजधानीत अनेक उत्तम कवी-वंदीत व विद्वान येत असत. राजाने विचार केला की अशा तऱ्हेने गैरीस येणाऱ्या कवी विद्वान वंशीतमध्य सर्वोत्तम कोण आहे याची निश्चित करण्याकरीता दरबारात एका उत्कृष्टतम विद्वानाची जरूर आहे.

राजाने ही गोष्ट आपला मंत्री मिहिर बर्मा याला सांगितली. त्यावर बर्माने आवश्यकपुस्तक जेव्हा करत म्हटले-

“महाराज, गोरंग सारका उत्कृष्ट कवी आपल्या दरबारात असताना आपल्याला दुसऱ्या कवीचा शोध करण्याची काय जरूर आहे? आपण त्याला शिक्षण अधिकार्याच्या पदावर नियुक्त करावे तो आपल्याला योग्य वेळी योग्य तो सल्ला देऊ शकेल.

दुसऱ्याचे बोलणे ऐकून राजा काहीतरी गप्प राहला. त्या घटनेनंतर एका वाठाने राजाने लक्षात घेतातून भूपण नावाचा एक कवी राजाच्या भेटीच्या इच्छेन राजधानीत आला व राजाचे रासन भेट म्हणाला-“ब्रह्म! बी माझे पहिले काव्य आपल्याला भेट देण्याच्या इच्छेने इतक्या दूरवरून आलो आहे।”

चंद्रबुड राजाने भूपणच्या हातून तो काव्यग्रंथ घेतला व आपल्या राजभटाना त्याचा वादर साकार करून त्याची

उत्तरयाची व्यवस्था करण्याची आज्ञा केली. त्यानंतर राजाने गोरंगला बोलावून व त्याच्या हातात भूपणने लिहिलेले काव्य देत म्हटले-“कविवर, आपण हे काव्य वाचून ह्या संघी आपले विचार सांगितले.

दुसऱ्या दिवशी गोरंग राजाचे वर्धन घेत सांगितले-“महाराज, बी सर्व काव्य वाचले कवीचा हा पहिलाच प्रयत्न आहे तरी सुद्धा आपण मुळात एक सुहा-चुक झाल दिवली नाही.”

गोरंग गेल्यानंतर राजाने कवी गमीरला बोलावून पाठवले व त्याच्या हातात भूपणचे काव्य देत विचारले-“कविवर हे काव्य वाचून आपले विचार काय से सांगा?”

दोन दिवसानंतर गमीर राजाला दर्शन देत म्हणाला-“महाराज, हे काव्य करणारा कवी कोणी नवीन विद्वान आहे. तरीही ह्याने केलेली काव्ये व त्यातील भूपण मुद्दे अत्यंत प्रशंसनीय मानले पाहिजेत।”

गमीर कवी गेल्यानंतर राजाने भूपणला म्हटले-“शिक्षण अधिकार्याच्या पदावर उचीत सल्ला देण्याकरीता बी गमीरला नियुक्त करित आहे तरी तुम्ही त्याची पूर्ण तयारी करा।”

मंत्री मिहिर बर्मा आश्चर्यात पडला व म्हणाला-“महाराज असे हे महत्वाचे काम आपण लहानबऱ्या असलेल्या गमीर कवीला देणं उपयुक्त समजता? ही गोष्ट जर गोरंग कवीला समजली तर त्याला अनावर



तुला नहरी का होणार? तरीही तुम्ही असा निर्णय घेतला आहात म्हणजे ह्या पाठीमाग नक्की काहीतरी कास उद्देग असावा!"

राजा चंद्रचूड लज्जत रावून म्हणाला- "कवी बुधगडे काव्य वाचून गौरांग व गंधीराने जे आपापले विचार आपल्या समोर मांडले ते तर तुम्ही ऐकलेच आहात!"

ह्यावर संजाने स्निग्धतासुचक मान हसविली

ह्यानंतर राजा म्हणाला- "ह्या दोन कवींनी कवि मुण्णच्या काव्यासंगची आपापले विचार व्यक्त केले ते ऐकल्यावर मला बरे वाटू लागले की, ह्या पदावर विपुल नदऱ्यात गंधीर कवीच जोर्य होऊ शकतो. राजवड्यातून बावण्या मलाचे प्रदर्शन करण्याकरिता मलाच्या कविते उचित रसात स्वागत करून त्यांना बक्षीस देऊन वाढविण्या करिता शिक्षण अधिकार्यात पाठविल्या बरोबर अतिशयीची मुद्रा आदरयनता आहे. फक्त त्यांचे दोष काढून दाखविण्यात नाही हो ना!"

संजाने होकारार्थी मान हसविली ह्यानंतर फिकन राजा चंद्रचूड म्हणाला-

'जर का हे शिक्षण अधिकार्याचे पद आपल्या गौरांग करील! दिवस तर माहीत आहे का काय होईल? राजाप्रदास्या भावने वगण्याच्या कवीचे दोष दाखविण्याच्या प्रयत्नात राहिल. परंतु गंधीर कवी त्यांच्या पाठिंब्या व गुणाविषयी सखोल विचार करून परिक्षा करेल. त्यामुळे ह्या पदाकरीता जायत्यात जायत्या कवींची जरूर असेल तर गंधीर कवीच सर्वदृष्टीने योग्य आहे.

राजाचा विचार ऐकून संजाने विचार केला की, राजाच्या सांगण्यात काही तथ्य आहे तोच निर्णय उचित आहे

ह्यानंतर त्या पदावर गंधीर कवीची नेमणूक केली. त्या पदावर काम करीत असताना गंधीर कवीने कवी व गंधीर त्यांना राजाश्रय प्राप्त करून दिला व तो मुद्रा एक विवेकशिल व अत्यंत उदार- व्यक्ति म्हणून दरबारात प्रसिद्ध पावला.



आत्मस्तुति

हेमपूर नावाच्या गावात वांगड व बरळकमी नावाचे एक जोडपे रहात होते. गावातील श्रीमंत लोकांच्यात त्यांची गणना होत असे त्यांना गोविंद नावाचा एकुलता एक मुलगा होता. तो अगत्यात खूप हुशार होता. तसाच गुणवान मुद्रा परंतु तो घरातील कोणतोही कामे न करता मित्राच्या बरोबर उताडक्या करव्यात व भटकण्यात आपला वेळ घालवित असे त्याला आईवडिल खूप रागावत हो त्यांची फिकीर कधी करीत नसे. एकदा गोविंदचा मामा हेमपूरला आला. आपल्या बाबांची गोष्ट ऐकून त्याला खूप वाईट वाटले. त्याच बरोबर त्याच कारण आपली नहीण व तिचा नवरान आहे म्हणून त्यांच्याशी तो वाद-विवाद चालू लागला. "आम्ही वरी काम करणार?" तो लाख वेळासंगितले ऐकतच तरी नाही!" जगद व बरळकमी मुका सुरात म्हणाले.

गोविंदच्या भगवान त्याला जबरत तोलावून म्हटले- "ऐक, बाळ तुझे बाई-धबील तुझी नालस्ती करताना! पाठीमाग सवे मित्र तुझी टिंगल करतात तो नालायक असतो त्याचा कोणी मान देवत नाही!"

"मामा, माझे मित्र तसे नाहीत! गोविंदने स्वाभिमानाने म्हटले

"तुला जर तुझ्या मित्राच्या स्वभावाची खरी पारख करावयाची बरेस तर एक काम कर. तू तुझ्याच मोठयणाच्या गोष्टी त्यांच्यापुढे निखट घोट लावून सांग. मग पहा त्यांची प्रतिक्रिया काय होते ते!"

मागामी समजानले

गोविंदने तसे बागण्यास सुरवात केली परंतु मित्रांना वाटण की ह्या गंधत म्हणून तसे बोलून आपली स्तुती करीत असेल. म्हणून ते सर्व दुर्लक्ष करू लागले परंतु त्यांना जेव्हा समजले की, गोविंद बरोबर



आपली आत्मस्तुती गाती आहे तेव्हा मित्रांनी बिडून घ्यालं—'बरे बाबा, तुला लहानपणापासून पहातां तू काय होतास ते असे असतांना तू आमच्या सभार फुडारक्या काळाला मारतोस.'

तरी मुद्दा गोविंद आईला ज्ञान म्हणाला—'तुम्हांला कोणाला मरहोत नाही' पाण्या कुटवातील मागले साम्याशी वसे आपत्तता. माझ्या दोळ्यांच्या कमा आदर वारतात पाहिजे तर तुम्ही माझ्या आईवडीलांना व माझ्या मामांना विचारणं

गोविंदच्या फुडारक्या ऐकण्या वावर्तीत मित्र कंटाळले त्यामुळे हळू हळू त्याच्या मित्रांनी बेटणे खोलणे चालले वद कळ

एक महिना बतर गोष्ट येवढी विकोपाला गेली की, गोविंदला आपला म्हणून म्हणण्यास एकही मित्र राहला नाही सर्व त्याच्यापासून दूर राहू लागले

त्यानंतर गोविंद आपल्या मामाला भेटून म्हणाला—'मासा, तुम्ही म्हणालात ते खरे आहे! माझं मित्र वृष करणारे वाहेत मी मारलेल्या फुडारक्या त्यांना सहन झाल्या नाहीत. आजपर्यंत त्यांच्या सहवासात राहून मी माझा वेळ व्यर्थ फुकट घालवला आज सांगा मी काय करावयास पाहिजे?'

"तू तुझ्या आईवडीलांनी सांगितलेले ऐकून त्यांच्या सांगण्याप्रमाणे वाच वरपांचा आनंदी ठेव." मामाने उपाय सांगितला.

'हे मी माझ्या मित्रांसारखे नसतील कशावरून? त्यांची काय सात्री?' गोविंदन आपली शका प्रकट करीत विचारलं

"एक मुला, तू तुम्ही खोटी स्तुती केलीस तरी ते एकूर घेतील परंतु तुझा डोप करणार नाहीत' मामा म्हणाला

त्यानंतर गोविंदच्या मामाने आपल्या बहिणीला व नेटुण्याला समजावत सांगितले अशी कां गोविंदन आपल्या वडायी वारण्या तरी त्या मुन्ही खुपचाण ऐकून शांत रहा व त्याच्या हो ला हो करा

गोविंदच्या आईवडीलांनी विचार केला की येवढ्या क्षुब्धक कारणाने जर आपला

मुलगा लुघारला तर त्याहून आपल्याला जास्त काय पाहिजे!'

त्या दिवसापासून गोविंद आपल्या आई वडीलांसमोर आपल्या फुडारक्या वडायी मारू लागला ते थोड्या सदनशिलतेन व आनंदान त्याच्या गप्पा ऐकू लागले त्यामुळे गोविंदच्या मनान्त आपल्या आई वडिलां-विषयी आदर व अंम-मान वाढू लागला तेव्हा पासून तो आपल्या आईवडिलांचे म्हणजे एक लागला व घरातील वसेव सातोमोतीच्या कामात मदत करू लागला आपल्या आज्याच्या वागण्यातील हे बदल पाहून त्याच्या मामाला खूप आनंद झाला त्यानंतर तो जेव्हा बांबी निपाळा तेव्हा त्याने म्हटलं—'मुका तू तुझ्या बघावरीच्या लोकांपुढेच सारखं गुण गात राहलास तर ते काही दिवसानं बिबीचिड होतील तेव्हा तुझा जो रिकामा वेळ असेल तेव्हा थोडी थोडी काव्य व ग्रंथ याक वाचन करीत जा. त्यात तुला असा गोष्टी समजतील की, मंत्री राजांची कधी स्तुती करतो कधी प्रशंसा करतो. त्याप्रशंसेची वाक्ये तू पाठ करून ठेव"

गोविंदन आपल्या मामाच्या सांगण्यानुसार कथा-कथांच्या काव्यरचना वाचण्यास सुरुवात केली मुलांत आलेला बदल पाहून नागव व वरलक्ष्मी दोघांना अत्यंत



झाला परंतु तो स्वतःच्या स्तुती बरोबर आईवडीलांची निरर्थक स्तुती वाकून त्यांना ऐकवून त्यांचे कान फिटकू लागला त्याला कंटाळून ते गोविंदला सुचवू लागले—'बाबा, थोडा वेळ इकडं तिकडं फिरून व म्हणजे शरिर स्वस्थ राखिलं

गावातील सर्वांना समजले होते की, त्याच्या सवयी कशा वाहेत म्हणून त्याच्या समोर यापला सर्वजण टाळत असत. एक दिवस गोविंदची आई नवऱ्याला म्हणाली 'बहो, गोविंदच्या खोट्या-नाट्या स्तुतीने तर मी कंटाळून गेले

"जर ज्याचे लग्न लावून दिले तर ही कटकट त्याच्या वायकोच्या



होती परंतु नास्तिक होती ती देवाची पुजा नवी जप-जाप्य उपवास इत्यादींची घुणा करे. तरीही गोविंदला कोणीन मूलमी लावयास तयार नसल्यामुळे त्याने ह्या मुलीचे स्वयंवर पसंत केले.

ह्यानंतर राजा नाकाच्या त्या मुलीवर गोविंदने लग्न घाटाघाटात पार पडले. आता गोविंद आपल्या बायको समोर स्वतःचे गुणगण करू लागला. आणि गोविंदच्या आईवडीलांची त्याच्यापासून मुट्या झाली त्यामुळे ह्यासुसण्याविषयी हिच्या मनात सहानुभूती वाढली.

राजाला सासरी सर्वप्रकारचे सुख संपन्न होते परंतु तिच्या नवऱ्याच्या आत्म-प्रीतीला ती कटाळून गेली. त्यामुळे तिने खूप विचार केला व देवपूजा करण्यास सुरवात केली. त्यामुळे गोविंदला आता तिच्या समोर फुलारव्या याच्याच मिळत नव्हतं. राजाला त्यापासून मुट्या वाटू लागली परंतु तिच्या मनात देवाविषयी भक्ति वाढू लागली ती आता पूर्ण आस्तिक झाली त्यामुळे तिच्या सासू सासऱ्याला अत्यंत आनंद झाला. त्यांनी ती गोष्ट राजाच्या बडिलाना कळविली. गोविंदचा सासरा आपल्या मुलीला बेटावयास तिच्या घरी आला. राजाच बडिलाना सर्व समाचार ऐकवला. एका

नास्तिकाला आस्तिक नवऱ्याच्या गोविंदची आत्मस्तुती ऐकून त्याला त्याने खूप मोठे काटक्य परतु राजाला नवऱ्याबद्दल अजिबात आदर वाटत नव्हता परंतु बीती वाटत होती.

गोविंदच्या सासऱ्याने गोविंदला भेट-कायला घेऊन बोध्याच्या उदकान पराबाहेर काढले व म्हटले—“गोविंद तुझ्या माझांनी त्या नास्तिक वृष्टि मित्रापासून तु तू हार रहावेस त्याकरीता तुला फुलारव्या याच्यास सांगितल परंतु ती स्वयं तुझ्या इतकी अगबळशी पडली की, त्याने तुझ्या घरचीव मागसे कटाळू लागली व तुझ्या बरोबर आपला वेळ घालविण्यासही बाबळ लावली. त्यामुळे तुला पुढी ही स्वयं घालविली पाहिजे.” मला आता ही स्वयं सोडवण्या करीता काही बायला तपास सांगतां! गोविंद म्हणाला.

सासरा थोडा वेळ विचार करीत राहला नंतर म्हणाला—“सग तू मी सांगितल्या प्रमाणे कर आज पासून तू आपली स्तुती घागू लागला आणि एक उत्तम गृहस्थ करण्याचे सोडून दे व समोर येईल त्याच

कौतुक करू लागू भय पडू कशा त्याचा प्रभाव पडतो हे” असे सांगून सासरा आपल्या घरी निघून गेला.

गोविंदने तेन्हा पासून सांगितलेल्याचे पालन करण्यास सुरवात केली. घरीगण स्वयं त्याच्या भिन्नलोकांची संख्या वाढू लागली. कुटुंबातील मागसे त्याचे बोलणे उत्तुकेने ऐकू लागले. परंतु गोविंदच्या मनात ह्या तत्विन सवयीची चिब निर्माण होऊ लागली. कारण आजपर्यंत तो स्वतः चीव प्रगल्भ करण्याच्या आधीच झाला होता. त्यामुळे दुसऱ्याचे कौतुक स्तुती करण्याचा त्याला वात वाटू लागला. त्यामुळे त्याने कोटी प्रयत्नां करणे सोडून दिले. व मुसते यत्न वेळ जाईला म्हणून तो बरकामात हातभार लावू लागला.

आपल्या सवयीनुसार लवकरच गोविंद एक कुशल व्यक्ति बनला घरात व घरा-बाहेर ती लोकांप्रती प्रेम व सद्भावनेची वागू लागला आणि एक उत्तम गृहस्थ म्हणून प्रसिद्ध झाला.





उत्तम गृहिणी

एका गावात एक शेतकरी रहात होता त्याच्या बायकोला पतिव्रत अपार भक्ति होती त्याने कोणतेही काम केले तरी तिला ते आवडत असे त्याच्याजवळ जमिन शेकी दोन गावी पण होत्या. त्यामुळे त्याला सायला-व्यायला व दुसतुपाची कमतरता नव्हती त्याचे दिवस ऐव-आरामात जात होते. शेतकऱ्याच्या बायकोने कुच-दही विकून शंभर रुपये कमविले.

शेतकऱ्याच्या बायकोने एक दिवस पतीला सांगितले की-एका गायीच्या दुध-दुधत्यावर आपलं भ्रामि. दुसऱ्या माघीला सांभाळ करणे दासाचे आहे. तुम्ही एका गाईला घऊन बाऊन बाजारात विकून टाका आपल्याकडे जे शंभर रुपये आहेत ते हणालुदीला आपल्याला उपयोगात येतील. शेतकऱ्याने आपल्या बायकोचे म्हणणे ऐकिले व तो एक शंभर घऊन बाजारात

आला परंतु खूप प्रयत्न करून सुद्धा गाईला मागणी आली नाही. त्यावर शेतकऱ्याने विचार केला "गाय विकली गेली नाही तर काय विवडल?" आपली माप आपल्यापाशी राहिल असा विचार करून गाईला हांकीत यशोदादिघन निघाला.

रस्त्यात एका घोडेवाल्याची त्याची भेट आली शेतकऱ्याने घोडेवाल्याला आपली गाय दिली बरकी त्याने घोडा घेतला. व जवळच्या घरी निघाला घोड्या अंतरावर त्याला एक बकरीवाला भेटला. त्याने आपला घोडा त्याला घेऊन त्याची बकरी घेतली व तो पुन्हा चालू लागला.

घोड्या दूर चालत गेलावर एक माणूस एक बक घऊन चाललेला दिसला. शेतकऱ्याने बोळून त्याचे बक घेतले व आपली बकरी त्याला देऊन टाकली. घोड्या दूर गेल्यावर एक कोंबडा

घेतलेला माणूस दिसला शेतकऱ्याने कोबडा घेऊन बक त्याला देऊन टाकला.

घरी पोहोचण्यास अजून पुष्कळ अंतर चालून जावयाचे होते त्याला भयंकरत्यात-ब सटकून भूक लागली त्यामुळे वाटेतील घरात जाऊन वैथोक माणसाजवळ तो कोंबडी त्याने देऊन टाकली. त्याच्या घरी त्याने कोंबडीच्या बदल्यात धरपूर पोटावरून जेवण केले. वाटेत शेतकऱ्याला त्याचा हाजारी वृद्धीस परतला त्याने शेतकऱ्याला विचारले- "मला समजले तुम्ही बाजारात गेला होतात. काय सौधा बांगला शाका वाटते?"

शेतकऱ्याने शेवाऱ्याचे एकूण घऊन सर्व वृत्तांत सांगितला व विचारले- 'सांग बाबा, मी जे काही केले ते बरोबरच केले ना?'

तू भयंकर चूक करीस! तुझ्या ह्या कर्तव्यावर तुझी बायको भयंकर संतापेल आग पाहडील व तुझ्याशी खूप मांडेल माझे म्हणणे एक" शेतकऱ्याने सांगितले.

तुला माझ्या बायकोचा स्वभाव माहीत नाही की आदकुवळ नाही" शेतकरी म्हणाला "नरो का तुझी बायको भोळी भावरी असली तरी तू आज जे कार्य केलेस त्यावर ही नक्कीच मारच होईल व तुझ्याशी धाडण काढल

ही मोष्ट पऊन दोघांनी आपापल्यात रंज लावली. 'माझ्या जवळ शंभर रुपये आहेत



ह्या पैजेकरीता माझे शंभर रुपये लावली. माझी बायको मज्जे हे कार्य पाहून माझ्यावर रागावणार विडणार नाही पण तू किती पैशे पंज लावतोस?" शेतकऱ्याने विचारले.

"मी पण शंभर रुपये पंज लावतो शेवाऱ्याने सांगितले

"तर सग तु एक काम कर तु माझ्या घरी बळ घराबाहेर बांभून जमने सर्व जोळण एक असे म्हणत शेवाऱ्याला आपल्या घरापर्यंत घेऊन आला. त्याला घोडरीपाशी बांभून तो घरात निघून गेला

"काय हो, तुम्ही आलात? शय विकली गेली? केवढ्याला विकलीत?" शेतकऱ्याच्या बायकोने विचारले.

आपल्या गाईला कोणीही विकत घ्यायला तयार नाही त्यामुळे रस्त्यावर एका घोडवाल्याला देऊन गाईच्या बदलीची घोडा घेतला." शेतकरी म्हणाला

"तुम्ही कायके केले. आता आपण गाडी घेतली तर आगमात कुठेही जाऊ नऊ शकतो" बायको म्हणाली

पौ घोड्याला घरी आणले नाही रस्त्यात एका माणसाच्या हाती देऊन त्याच्या बळक्यात एक बकरी घेतली. शेतकऱ्याने समवावह म्हटला

"मग तर फारच छान केलत घोड्याला हांमळायला पुष्कळच खर्च पडला असता पण बकरी कुठे आहे?" शेतकऱ्याच्या बापकोने विचारले.

बोडी बांध वा 'माझ बोलणं तर पुरते एकून ये. मी बकरी देऊन नदक घेतलं.' शेतकरी म्हणाला

'अरे वा.' बायको खूब होत म्हणाली 'मी नदक देऊन एक कोंबडा घेतला!'

शेतकरी म्हणाला.

'हात तिच्या मी पण तेव सांगणार होते. नदकापेक्षा कोंबडा बतला जसतात तर छान झाले असते. कोणत्याही परिस्थितीत कोंबडा असणे चांगले असते कारण सफाई होताना तो ओरडून आपल्याला उठवू शकतो बायको बर्यानंदान म्हणाली

"अज पण पुढचे एक रस्त्याने बंता येता वाटेत मला खूप खोराची मूक लानली त्यामुळे मी एका बरात कोंबडा देऊन त्याच्या घरी पोटावर जवून परत आलो." शेतकरी म्हणाला

"छान केलत! मेल कोबडा नसललाच तर्वात उत्तम शेतकऱ्याची बायको म्हणाली ह्यावर शेतकरी घराबाहेर आला व आपल्या बरावर पेश लावणाऱ्या हांमळ्याला म्हणाला-"काय मित्रा, आमचे बोलणं एकलेस ना? "एकले हं छान एकले हं माझ्या घरी नेऊन येजेवे खंवर हयंय येऊन जा. तो शेतकरी म्हणाला.

शेतकऱ्याला बायकोमुळे शाला गाडीच्या किमतीच्या दुप्पट पैसे मिळाले.



अनारण्य राजाला आपल्या मुलीच्या लग्न विवचनेत पडलला पाहून शब्दांनी त्याला एक सल्ला दिला-"महाराज, पद्मावती सारख्या सुंदर तरुण स्त्रीत एका महामुनीला पती म्हणून स्मिकारणं उचीत ठाईल. या महामुनीच्या जन्म उत्पन्न कुळात बाला आहे. अशा संशयाची जाणल्या वंशाचा संभव जोडला जाण माझ्यानेच लक्षात आहे. आपण यात पद्मावतीला दालपावे अज पद्मावतीने यांच्याशी विवाहास संमती दिली तर दोघांचा विवाह करून द्यावा. नाहीतर हे मुनी आले तसे विधून जातील"

अनारण्य संमती उभा राहिलेला प्रश्न गली त्यावेळी धर्म स्वतः एका सुंदर अशा तऱ्हेन सुरला पिंपलाद मुनींना तरुण युवकाचे रूप घेऊन तिच्याजवळ

पाहून पद्मावतीने त्यांच्याशी विवाहास होकार दिला त्या दोघांचा विवाह झाला आणि अनारण्यला फार मोठा कीर्तिकाम झाला

विवाह होताच पिंपलाद पद्मावतीला बराबर घळून आध्यात गेल पद्मावतीवर आपाचे अपार प्रेम होते म्हणून त्याला सत्काराचा ब्रीड झाला आणि त्यान आपल्या बांधवा मुलाचा राज्याभिषेक करून देऊन आणि आपल्या पंचवटी सोप्यांना बरोबर घेऊन आपल्या मुलीकड जाणप्रसन्नाने साठी म्हणून येऊन राहू लागला.

एकदा पद्मावती तदीवर अंचळीला गली त्यावेळी धर्म स्वतः एका सुंदर अशा तऱ्हेन सुरला पिंपलाद मुनींना तरुण युवकाचे रूप घेऊन तिच्याजवळ





मेळा आणि म्हणाला- 'हे सुंदरी! मी तुझ्या लज्जव्यवस्थेवर ताकण्यास योग्य पुरुष आहे. माझ्याशी विवाह करून घे. त्या धंद्यावर बरोबर संसार करू शकणारे आपले बाबूच फुकरे का घाळवते आहेस? माझ्या बरोबर संसार केलास तर राणी सारखी राहशील "

पद्मावतीने त्याला वाप दिला - "माझ्या पति निवडाला अग होवो!"

वर्षे संवत्सरे म्हणाला- "जारी, मी कोणी राजा किंवा राजकुमार नसून स्वतः अर्ध आहे. तुम्हाला पातिव्रत्याची परिष्ठा देण्यासाठी आलो होवो. मू मला लमा कर आणि आपला वाप परत घे."

पद्मावतीला आईला आणि रागात असं वाप दिल्याबद्दल परवाताप वाटला म्हणाली - "वाप परत घेणे आता मला शक्य नाही. पण तुला एक पाय आईकडे " एवढेच करता येणे मला अशक्य आहे. धर्म तेव्हापासून लंगडा झाला.

पद्मावतीच्या पातिव्रत्याची कथा सांगून वसिष्ठ मुनि म्हणाले- "तुम्ही देवतेला अनुरक्ता सारखे आपल्या मुलीस विवाह शंकराशी करावा. तुमची नकीति अजरामर होईल "

मेला व हिमवान दोघांनी पद्मावतीची कथा ऐकून मेलाकडे आणि नातेवाईकांच्या सल्ल्याने शंकर पार्वतीच्या विवाहास समति दिली आणि वसिष्ठ अर्धवती या वधूतीच्या हातात पार्वतीचा हात मोठ्या आनंदाने देत म्हणाले- "आता तुम्हीच या शंकरपार्वतीच्या विवाहाचा शुद्ध निश्चिंत करावा "

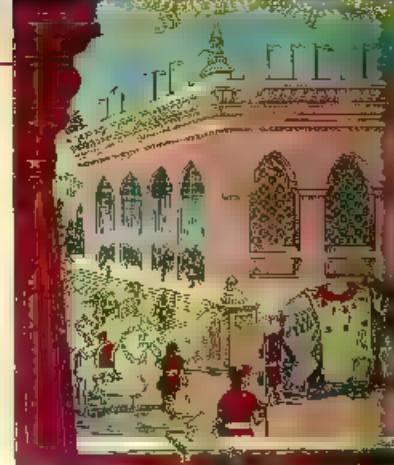
असमर्थाने पार्वतीला ती ठोकवता होईल असा आधीचाच दिला. सगळ्या शुक्ल एकादशीला आर्या गंधर्व व इतिवक्त राणीवर सन्मनाचा मुहूर्त ठरला.

सप्तऋषींनी विवाह ठरल्याची संघल-वार्ता परत आऊन शंकराला सांगितली आणि ब्रह्मदेव, विष्णू आणि इंद्रादिक देव यांना ठरल्याच्या तयारीस जागण्यास सांगिते

असा सल्ला देऊन सप्तर्षी निघून गेले पार्वतीच्या विवाहाची संध्याची संधी तयारी झाली हिमवानाने आपल्या प्रधानाढा सांगून सगळे सामुग्री मागविली लग्नाच्या एत्रिका सगळे नातेवाईकांकडे आणि मित्रमंडळीकडे पाठविण्यात आल्या सुवासिनींनी पार्वतीला स्नान बाळून नविन वस्त्रे परिधान करायला दिली. लग्नास योग्य असे सर्व अलंकार घालून पार्वती गौरीहारास बसली

पार्वतीच्या विवाहाची हिमवानाने कुत्रुम एत्रिका पाठविली होती. ती काचून त्याची मित्रमंडळी व नातेवाईक मंडळी सकुटुब संपत्तिधार सन्मनाचा निघाली. ते आपल्या बरोबर सोन्याची फुले मोती माणिक्य पाषाण आदि मणि अहेर म्हणून घाबला घेऊन आले निरनिगळ्या पर्व-ताचे प्रमुख मंत्रालय बदन अलंकृत त्यादी सुगंधी हजेरे, हत्ती, घोडे अहेरासाठी वेळ आले हिमवानाने सर्व अहेर आनंदाने स्वीकारून त्यांना सर्व प्रकारे सत्कार केला आणि त्यांच्या आतिथ्याची उत्तम व्यवस्था केली

अतिथीसाठी व विवाहामाठी दक्ष योजन विस्तीर्ण मंडप तयार करण्याचे काम हिमवानाने विश्वकर्माला सांगितले हिमवानाची राजधानी औषधीपुर उत्तम



प्रकारची सोरबा व पत्ताकांनी सजविण्यात आली होती जिकडे तिकडे कुला पानांची तारणे लावण्यात आली असे रंगोळ्या घालण्यात आला

तिकडे कैलाश पर्वतावर शंकराला हिमवानाची शुभ वविक्त बिलाली. ती बाबून शंकराला फार आनंद झाला. वायू देवाला पाठवून शंकराने नाथदाढा बोलावून वतर्क, नारदाने आपणांस बोलावण्याचे कारण विचारले.

"नारदा, पांच दिवसांनी माझा विवाह हिमवानाची मुलगी पार्वतीबरोबर होण्याचे निश्चित झाले आहे. हि आनंदाची शोण आहे व वेळ येवो आहे. तुला वांचित



गमनाची शक्ति प्राप्त आहे. म्हणून त्रिकांकात्म्या विवासिपास माझ्या भतीज माझ्या विवाहाचे दिग्दर्शन देऊन ये कुबेराला भेटून विवाहास योग्य सर्व वस्तु-सकार घेऊन यायला सांग.” शंकराने नाचवाळा सांगितले

बारवाने मोठ्या आनंदाने ही कामगिरी स्वीकारली आणि शंकराचा निरोप घेऊन निघाला. ब्रह्मा विष्णू व इंद्र आदिक देवांना भुलोक व लागलीकांतील ओकांना औपचारिक निमंत्रण देऊन नारद म्हणाला - “माघ शुद्ध एकादशीच्या दिवशी प्रातःकाळ शिवपार्वतीचा विवाह आहे. त्या विवाहास उपस्थित राहून वधूवरास आशीर्वाद द्यावा

त्यानंतर कुबेराच्या भेटून लहनाझाठी आज्ञापक सर्व सामग्री घेऊन कुबेराबरोबर केल्या पर्वतावर आला. स्थान केल्या उपकाराच्या वृत्तीत शंकरास सांगितला. शिव पार्वतीच्या विवाहास ब्रह्मा, विष्णू व इंद्रादिक देव आणि सप्तर्षी केल्या पर्वतावर येऊ लागले. नदी व भूमी अतिवि-सभारास बागोबाजी उभे राहले. त्यांनी अतिथीच्या उतरण्याची व उतरण्याची उत्तम व्यवस्था ठेवली. कुठही काही कमी पडत नसल्याची सर्वांनी जाताने खबर ठेवली. शंकराने सर्वांना कुळलवातां विचारून सर्वांचे स्वागत केले

ब्रह्मादेवाने पौरोहित्य करावे असे ठरले. विष्णू इंद्र आदिक आणि सप्तर्षी बघील. अशे बघली वरपक्षाकडोळ मानण्यात आली. शंकराचा समल अभिषेक करण्या-ताळी बृहस्पतिने मुकुते वरच्या त्या मुकुती-वर गळव घेवने बक्षनारी सप्तमाता लक्ष्मी तरश्शती, सखी नवपतीसारख्या पति-मतांनी शंकराला अम्भग स्थान घातले. हरिचंदन लावून शंकराच्या कठहार घालण्यात आला आणि गौतम मुनि आदिक महर्षींनी विधिवत लतकंकेण शंकराच्या उजव्या मनगटात बांधले आणि नवग्रहांची पूजा करविली. शंकराला सजवून उदार केले

त्यानंतर ब्रह्मादेवाच्या आज्ञेनुसार शंकर नवरदेव होऊन मंगलवाद्य ऐकत व नृत्य घडत औषधीपुरीच्या विघोर्ने निघाला. केलास पर्वताच्या दक्षिणकाठी रात्रपणाम मेषपथात बाळ होत आणि नदी व शंकराचे रात्र इंकराबरोबर निघाले होते. धीरभद्र नंदोश्वर औरक्ष आपापल्या वाहनावर निघाले. सख डमरू घटा शिंग धेणु बाणा व मुद्राच्या तालावर भद्रकाली व गण नृत्य करीत निघाले

नवरदेवांना एरावतावर बसवून मिरवणूक निघाली, सरस्वती व ब्रह्मादेव हंसावर लक्ष्मी व विष्णू गरुडावर, सखी व इंद्र उदर्या सिंहासनावर बसून निघाले. कुबेर नवनवी घेऊन शंकराच्या मागे बसला. देवता व ऋषिपानी आणि अप्सरा चित्र विचित्र बहुसोळ वस्त्रे परिधान करून विमानातून निघाल्या. ती सर्व सोहळा पहावयास अत्यंत रमणीय भासत होता.

शंकराच्या विवाहाचे नव्हत औषधी-पुरीच्या सीमेवर आले. तेव्हा हिमवान आपले पुरोहित मुरीवर गंध, पत्नी मेनुका व पुत्र यांच्या सह मंगलवाद्य वाजत बसता साबोरा आला. ब्रह्मादेव, विष्णू देवेन्द्र व ऋषिमुनींस स्थाने प्रणाम केला आणि शंकरासमोर हात जोडून उभा राहून म्हणाला-“तु सदैव नवग्रहास आहेस.



तुला जामात करवून घेऊन मी कृताचे श्रावणे. आज माझ्या घरी घेऊन पावेलीचा हात आपल्या हातात घेऊन आमच्या खर्च कुटुंबियांस कृतार्थ कर.” त्यानंतर हिम-वानास बराच पोसाख देऊन सुगंधी वस्त्रे अतिथींना व्यावयास उत्तमोत्तम पेये देव्यात आली. त्यांचा खर्च परिहार करण्यासाठी वधूपक्षाकडील लोक पकवाने बारा कर लागले.

शंकराचे रूप पाहून वधूपक्षाकडील सर्व सर्व जिवांनी पार्वतीला असा पती मिळाल्याबद्दल ती किती सीमाध्यवर्ती आहे याचे परस्परोसी वर्णन केले. तीचे गुणगान



त्या करु लागल्या. नंतर मेनका हात जोडून शंकराकडे म्हणाली-“मी इतरांचे बोलणे ऐकून काही काही बोलले. ते विसर. तू शंकर आहेस, क्षमा कर. नंतर सीमाश्रवती शिव्यांनी शंकराला आशीर्वाद दिला.

शंकराला घेऊन हिमवान व मेनका आजत भाजत व पुण्यवृष्टि करीत जनवासा होता तेथे आले. ज्यांना ज्यांना अहेर साध्याचा होता. तो घेऊन सध्याची उत्तरण्याची उत्तम व्यवस्था आतीने झाली आहे की, नाही ते पाहून ती दोघे आपल्या घरी परत आली. पार्वती कुळरीती प्रमाणे सोरोहाराला बसली.

अविकेच्या देवळात वाऊन देवाला नमस्कार केला व देवीचा ओशीर्वाद घेतला. सीमाश्रवती शिव्यांबरोबर ती देवळात जात असतांना देव आकाशातून तिचे दर्शन घेऊन मनात म्हणत होते. ही परमेश्वरी आहे. तिला शंकराशी विवाह झाला तर आपले सर्व कष्ट दूर होतील.

पार्वती अविकेची पूजा करून घरी परतली. मुहूर्ताची वेळ बघळ घेत होती. शंकराला दाराबारावर बसवून संकलवाच बाबवीत विवाह मंडपाजवळ आणण्यात आले. हिमवानाने पुढे घेऊन शंकराला मांदवत आणले व ब्रह्मदेवाने सोहोल्यावर मांदलेल्या पांशवर बसविले. हिमवान व मेनका दोघांनी जावाताचे चरण धुवून ते पाणी स्वतःवर शिंपवून घेतले नंतर विधिवत कन्यादानाचा कार्यक्रम उरकला. शिवजी व पार्वती परस्परांकडे पाहून आनंदित झाली.

अशाप्रकारे शंकरपार्वतीचा विवाह थाटामाटाने पार पडला. सर्व संकटो शंकराचा निरोप घेऊन स्वस्थानी निघून गेले. शंकराने हिमवानाच्या घरी जास्त न राहता लवकर केलास पर्वतावर परत जायचे असल्याची गोष्ट नंदी कळवून हिमवान व मेनकेला कळविली. व जाण्याची तयारी केली.



हिमवान व मेघकेने पार्वतीला निरोप देण्यासाठी सर्व तयारी केली. उत्तमोत्तम सुंदर वस्त्रे, तिचे सिंहासन दासी, संसाराला लागणारी आदी वस्तू अहेराचे सामान देऊन पार्वतीला शंकराबरोबर आभ्यास निरोप दिला. निरोप देताना म्हणाले-“सदाशिव, आता पार्वतीच्या सुखादुःखाचा मालक तूच आहेस.” सौभाग्यवती त्रिक्यांनी शंकर पार्वतीला प्रेमपूर्वक आशीर्वाद दिला.

मुमुक्षुतावर शंकर पार्वतीसह कैलास पर्वतावर आला. आणि ऋषींच्या आदेशा प्रमाणे विशिष्ट गृहप्रवेश झाला. तीन दिवस कैलास पर्वतावर जेवणावळी चालू होतया. छानंतर त्रह्या विष्णू व इंद्रादिक देव आणि सप्तर्षींनी शंकरपार्वतीला आशीर्वाद देऊन स्वागत निरोप घेतला. शंकराने सर्वांस बघोवित वस्त्रे आदि देऊन विरोध दिला. पाहुणे मंथली निरोप घेऊन आपापल्या गावी निघून गेली. नंतर शंकर नंदीला म्हणाला-“आम्ही दोघे विश्राम

करणार आहो, म्हणून तू माझे निवास-स्थान सजवून ठेवण्याची व्यवस्था कर. नंदीने लगेच गण प्रमुखांबरोबर शंकराचे निवास स्थान स्वच्छ करून त्यात सुगंधी द्रव्ये ठेववली. नंतर जाशोजागी मोती हिरें दांचाचूर मिसळून रांगोळी घालण्याची व्यवस्था केली. फुले पाने व मोहोर आणून दारे खिडक्यांना तोरणे बांधविली. कितीच सुखचिपूर्ण चित्रे काढविली आणि निर-निराळी फळे व स्वास्थ्यकर पेये यथास्थान ठेवून दिवावस्तीची यथोचित व्यवस्था करून शयनगृह सजविले.

नंदीने शंकराला कळविले की बैयगृह सजवून तयार ठेवण्यास आले आहे तेव्हा शंकर नंदीला व गणबुद्धाला म्हणाला-“आता आम्ही विश्रांति घ्यायला जात आहो. तेव्हा कोणाला आज्ञाबाणूला दिला जात देऊ येऊ नका. आमची झोप मोडता कामा नये. वारी बाजूला पाहूरा ठेवा! असे सांगून शंकर पार्वतीसह विश्राम करायला समनगृहात गेला.

जनतेचा प्रतिनिधि

नागर शहातील वामनमूर्ती नावाचा एक रहिवासी नेहमी काहीबाही उचापती काढून बायकऱ्यांबरोबर मांडत असे. छोटीशी गोष्ट तासी खरी त्यात तोंड खुपणून बसता असे-“हे पहा, हा बायकाचा निकास लाव्याने तामभार नाही. कुम्भी सर्व फोटत जा. की येतो भा तेरे !

एकदा बायकऱ्यांसमोर एक ठंकट उरविण्या झाले. की, राजधानीवधत करिता प्रतिनिधि म्हणून कोणत्या निवडणे ? परंतु राजतत्त्वा नोकांपध्ये हा गोष्टी करीतार पाळणे होऊ लागली. शेवटी सर्वांनी एकमताने ती गोष्ट पाटलावर सोपवली.

पाटीवर गुप्तलेप करून वार-नांच विवस राजी गानात सर्वकडे छिडता व त्यावे सर्वांना सल्ला दिला की, नाकातल्या वामनमूर्तीवर राजधानी तयाराचा प्रतिनिधि म्हणून निवडावे.

बाय हा बाळणे आणि उचापण्या करणाऱ्या वामनमूर्तीवर प्रतिनिधि म्हणून निवडायचे ?” असे म्हणत सर्व बायकरी आश्चर्याने शक झाली.

त्याच पाटलाने समजावत सांगितले-“प्रथम पासुतच माझ्या गनांत हि शंका होतोच कारण हा गावातील धांडणे लंडे ह्यांचे मुख्य कारण म्हणजे वामनमूर्तीच होला. परंतु तीन वार विवस राजघर फिरव्यामुळे ते खरे जाहे हे सिद्धच झाले, त्यामुळे जर का वामनमूर्ती राजधानीच्या गावे निघून गेला, तर गावात शांतता निर्मल होईन कारण काय की जनतेचा प्रतिनिधि म्हणून त्याला राजधानीच्या बाजीब रहावे लागेल !”

त्यामुळे बायकऱ्यांनीही एकमताने वामनमूर्तीला आपला प्रतिनिधि म्हणून निवडून दिले. आणि त्याला राजधानीला पाठवून दिले.





मुल्तान आणि गरुड

ह्याक वेळांतील करवाह नांवाच्या राज्याचा मुल्तान एक लक्ष मुलगा होता. तो वय-कराजिही व स्वतःच स्वतःची प्रसंसा करणारा होता. तो नेहमी म्हणत असे की-“मी जे कोणते काम करतो ते नेहमी विचारपूर्वकच.” मुल्तानाच्या परिवारापैकी मुळा सर्वजण त्याच्याकडून स्तुतीकरून प्रशंसा करणारा-करीता शकत नसत ते त्याच्या ह्ये ल्या ह्ये करून म्हणत-“होय सरकार, जायली बुद्धिमत्ता प्रशंसनीय आहे मनुष्य आहे.” परंतु मुल्तानाचा वृद्ध वडील जेव्हा संधी मिळेल तेव्हा त्याला नेहमी सांगायचा ब्रबल करे-“हुजूर, चाईला वेळून कोण-तेही काम करू नये, जरा विचार करूनच कामे करावीत. मुल्तानाला समजत नसे की हा म्हातारा खोख नेहमी आपल्याला बसा सत्ता का देतो ?”

मुल्तानाने एका गरडाला मोठ्या प्रमाने पाळले होते. तो खूप प्रसंगावधानी पत्ती होता. तो नेहमी मुल्ताना वरोबरच रहात असे. खास करून मुल्तान जेव्हा शिकार खेळायला जाई त्यावेळेस हा शकांसाठी उबत असे व चारीबाजूला देहळणी करीत असे व जेथे शिकार आहे तिथे जाऊन चुकना करे. त्याच बरोबर काही संकटे आणली कोसळणार आहे असे नाटके उतर पूर्वीच इशारा करीत असे.

एक दिवस मुल्तान आपल्या शर्व परिवारासह शिकार खेळण्यास गेला. तेथे त्याला एक सुंदर हरीण दृष्टीस पडले. सर्वांनी मोठ्या उत्साहाने त्या हरणाचा चारी बाजूने घेरले.

मुल्तानाने आपल्या लोकांना सांगितले की-“आपण हरिणाचा पकडले आहे. परंतु जर कोणाच्या बाजूने ते निसटून गेले तर

मात्र त्याच्या जिवंत राहण्याची आता कळू नका.

हरीण पुढच्या दोन्ही पायाकडे झुकून थोड्यावेळ एकटक वहात राहीले. नंतर अचानक उचळून जात उंच उडी मारून मुल्तानाच्याच डोक्यावरून निसटून रानांत पळून गेले.

मुल्तानाला भयंकर संताप आला तो रागाने म्हणाला-“मी ह्या हरीणाचा ठार मारून टाकीन” असे म्हणत त्याने थोड्याच टाच मारली. थोडा जल्लेभागे हरणाचा पाठलाग करीत पळू लागला.

तो एक जंगलाचा वनवाट भाग होता. त्यामुळे ते हरीण झाडांमधूनपाहून साधे पणाने त्याच्यापसून बांबून पळून जात होते. ते पाहून गरडाने आकाशात उडत त्या हरणाचा पाठलाग करण्यास सुरवात केली. ते करता करता हरीण जंगलाच्या टोकाला येऊन पोहोचले. तेथे फक्त लहान लहान झुपे होती. ते पाहून मुल्तानाने नेम करून हरणावर बाण सोडला. बाण लागताच हरीण तडफडत खाली जमिनीवर पडले.

हरीणनेत्याच्या अस्थानदाने मुल्तान तेथीलच एका खडकावर वन पालवण्यासाठी बसला. त्या खडकाला लाभून जवळ एक टेकडी होती. त्याच गरड बसला.



मुल्तान खूप दमला होता. गहानेने ज्याकुळ झाला होता. त्याने पाण्याच्या आशेने चौही-बाजूला निरखून पाहीले. तेथे जवळच एका त्रोणासारख्या मोठ्या मोठ्या पानाकडे त्याची दृष्टी गेली. त्यात थोडे पाणी वरून ठिबकत होते. त्या टेकडीवरच्या झाडावरून खाली पानांवर पाणी ठिबकत होते. मुल्तानाने विचार केला की सर्व पाणी एकत्र करून गळा तरी थोडा ओला करता येईल ना! असा विचार करून त्याने पाणी पानांत एकत्र करून त्याचे खाविचाराने तोंडाजवळ ते पान नेले. तेवढ्याच गरडाने वेगाने मुल्तानाच्या हातावर लडप मारून ते पान खाली पाडले. न परत उडून टेकडीवर जाऊन बसला.

“छी: छी: हे काय रे तहाने लागलेली असतांना असे पाणी उडवून टाकतोस. असे म्हणत गरडांची निंदा करीत सुलतानाने आणखीन एक पान उचलले व त्यात पाण्याचे सेंद पकडू लागला. ते पाहून पुन्हा गरडाने एका झेपेत ते पान सुलतानाच्या हातातून दूर उडवून लावले.

सुलतान सतापाने लालबुद झाला. व त्याने गरडाला लवळ खेप्याचा आदेश केला. तो जसा जवळ आला तसा त्याने आपल्या तलवारीने त्याचे चार तुकडे तुकडे करून त्याला ठार मारले.

नंतर सुलतानाच्या मनांत विचार घनवला हे पाण्याचे सेंद करून कोठून पडत असावेत, असा विचार करीत तो ते पहावयास डेकडीवर चढू लागला. डेकडीच्या माथ्यावर झोपलेल्या त्याच्या तोंडातील विश्वेर्षावने खाली पात्रांवर झिपकत होते. ते प्याळाने सुलतानाचे नरण निश्चिंत असे तसकून बस बसलेल्या गरडाने दोनदा त्याचा

वाचविण्याकरीता त्याच्या हातातून पान उडवून लावले व त्याला ते पिण्यापासून परावृत्त केले.

हे समजल्यावर सुलतानाला अतिशय दु:ख झाले. तेथे जवळूनच एक सरा वहात होता. परंतु तेथे जाऊन पाणी न पित्या तो डेकडीवरून खाली उतरून आला व त्याने गरडाला उचलून घेतले. व त्याला कुरवाळतच ती वैशुद्ध झाला.

ह्यानंतर बराच श्रेष्ठेपर्वत तो तसाच पडून राहला. त्याचे शोकर त्याला खोबत तेथे आले. सुलतानाला बंभुज अवस्थेत पाहून त्यांनी त्याच्या तोंडावर पाणी छिडकले व त्याला बसवून पाणी पाजले. नंतर झालेली गोष्ट चितारण्याकरता सांगितले. तरीही त्याला त्याच्या कन्याचे दु:ख होतिल राहिले.

सुलतानाला आता जमले की, अनुभवी वृद्ध वनीर आपस्मास कां सारखा सारखा सागत होता की, कोणतेही काम नेहमी विचार करूनच करावे. चाईगळवडीने करू नये.”



आफ्रिकेतील हत्ती

इ. स. पू. २१५ व्या वर्षी उत्तर आफ्रिकेतील हानीबाल नावाच्या सेनापतीने रोमनांवर हल्ला केला. त्या युद्धात हानीबालच्या कडून बऱ्याच हत्तींचा युद्धात उपयोग केला. तरीही त्या युद्धास आमच फामून इटलीसह गांधाच्या मार्गां मध्ये बरेच हत्ती गेले. हानीबालचेच्या ह्या युद्धात ह्या हत्तींचे वाप घेतले. त्याचोच परेष हत्ती आफ्रिकेच्या संबंधित होते याचीच भारतातील होते.

अपत्यवाला त्यांचे हे शमाच पाहीत थडे की, पुर्वीच्या काळात जगातील अनेक देशांतून हत्ती जहाजेत परंतु आता मात्र फक्त आफ्रिका व भारताचा संबंधित असणारे दोन प्रकारचेच हत्तीच उपयोगात आणले जातत.

ह्या दोन प्रकारातील हत्तीमध्ये आफ्रिकेतील हत्ती प्रकाराने खूपच मोठे असतात. ह्या हत्तींचे मोठे मोठे काज ऐकण्यापेक्षा त्याच्या शरिराचा पंढ ठेवण्याकरीताच बरेच उपयोगी पडतात. ह्यांचे मोठे कान शरिरातील उष्णता रूतार आर्थाकडे पोहोचवण्याचे अगर जर पडती तर त्याचा पंढासारखा उपयोग करण्याकरीता कामी देतात.

भारतातील हत्ती जेथे मनदार उंशले आहेत तेथेच आपला निवास करतात. त्यामुळे ह्यांना मोठ्या कानांची जरूर पडत नाही. त्यामुळे त्यांचे कान खिबके मोठे नसतात.

आफ्रिकेतील हत्तीचे गंडापंढ सारकाच हत्तीच्या गंडापंढापासो पुढेच जाळे असतत. मोंडेवर मोठे असतात आणि बंबटी दोन थोडे असतात दांड खुण खोच असतात.

माझे हतोण व हत्तीची पिल्ले बरोबर रहातात व आपले आश्रय घालवतात. कदा प्रकारे काही कुटुंबे एकाच एक भिडून त्यांचे जमाव बनतात. अरुत पहली तर तर हत्ती त्या जमावात येऊन रहावी. परंतु नेहमी येथळाच रहाव शकतो.

माजी हत्तीच जेन्तां फिल्माला जन्म देते तेथे एका नाजूक गुरारी एक हत्तीच तिच्या मदती करिता उभी रहाते. आफ्रिकेतील हत्ती पसास वर्षे, तर भारतातील हत्ती सतरवर्षे जगू शकतात.

